

ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.11/30.12.2019.Tar/Уш/ИС/24.01РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ

ИНОГАМОВ САРВАР НИҒМАТУЛЛАЕВИЧ

**ХИТОЙ ХАЛҚ РЕСПУБЛИКАСИНING ЭКСПОРТНИ
РАҒБАТЛАНТИРИШ ТАЖРИБАСИНИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИДА ҚўЛЛАШ ИМКОНИАТЛАРИ**

08.00.09. – «Жаҳон иқтисодиёти»

**ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD) ИЛМИЙ
ДАРАЖАСИНИ ОЛИШ УЧУН ДИССЕРТАЦИЯ АВТОРЕФЕРАТИ**

ТОШКЕНТ – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Contents of abstract of the doctor of philosophy (PhD) dissertation

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Инағомов Сарвар Нигматуллаевич

Хитой Халқ Республикасининг экспортни рағбатлантириш тажрибасини
Ўзбекистон Республикасида қўллаш имкониятлари.....3

Inogamov Sarvar Nigmatullayevich

Possibilities of applying experience of People's Republic of China's export
promotion in the Republic of Uzbekistan28

Инагамов Сарвар Нигматуллаевич

Возможности использования опыта продвижения экспорта Китайской
Народной Республики в Республике Узбекистан51

Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works.....56

ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.11/30.12.2019.Tar/Уш/ИС/24.01РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ

ИНОГАМОВ САРВАР НИҒМАТУЛЛАЕВИЧ

**ХИТОЙ ХАЛҚ РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЭКСПОРТНИ
РАҒБАТЛАНТИРИШ ТАЖРИБАСИНИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИДА ҚўЛЛАШ ИМКОНИЯТЛАРИ**

08.00.09. – «Жаҳон иқтисодиёти»

**ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PHD) ИЛМИЙ
ДАРАЖАСИНИ ОЛИШ УЧУН ДИССЕРТАЦИЯ АВТОРЕФЕРАТИ**

ТОШКЕНТ – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2019.4.PhD/Iqt1170 рақами билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, рус, инглиз) илмий кенгаш веб-саҳифасида(uwed.uz) ва «ZiyoNet» ахборот таълим портали (www.ziynet.uz) манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Ходжаев Баходир Асадуллаевич
иқтисодиёт фанлари доктори профессор

Расмий тақризчилар:

Шарифхўжаев Шавкат Акилович
иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Салихов Жасур Шавкатович
иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент

Етакчи ташкилот:

Тошкент давлат шарқшунослик университети

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон Республикаси ТИВ Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ҳузуридаги DSc.11/30.12.2019.Tag/Yu/I/S/24.01 рақамли Ихтисослашган кенгашнинг 2020 йил «__» _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100077, Тошкент шаҳри Мустақиллик шохкўчаси, 54. Тел.: (+99871) 267-67-69. Факс: (+99871) 267-09-00, e-mail: rectorat@uwed.uz)

Диссертация билан Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (__ рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100077, Тошкент шаҳри Мустақиллик шох кўчаси, 54. Тел.: (+99871) 267-67-69. Факс: (+99871) 267-09-00)

Диссертация автореферати 2021 йил «__» _____ куни тарқатилди.
(2021 йил «__» _____ даги __ рақамли реестр баённомаси).

И.А.Хамедов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор

О.А.Юсупджанов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш котиби, юридик фанлар номзоди

А.А.Исажанов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, иқтисод фанлари доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёдаги кўплаб ривожланаётган мамлакатлар экспортга йўналтирилган ташқи савдо сиёсатининг узоқ муддатли ташқи савдо натижалари таҳлилидан халқаро савдо глобал ўсиш, ривожланиш ва қашшоқликни камайтиришнинг энг муҳим омили эканлигини кузатиш мумкин. Шунга мувофиқ, кўплаб мамлакатлар ташқи савдони рағбатлантиришга қаратилган муҳим ислохотларни амалга ошириб келмоқдалар. Хусусан, ишлаб чиқарувчиларнинг экспорт салоҳиятини оширишда давлат томонидан имтиёзли кредитлар, давлат субсидиялари ажратиш ва тўғри танланган валюта сиёсатини амалга ошириш орқали ХХР импорт ўрнини босувчи иқтисодиётдан экспортга йўналтирилган иқтисодиётга айланди. «2020 йил маълумотларига кўра, бутун жаҳон савдо айланмаси 2019 йилда 34,14 трлн»¹ АҚШ доллариغا тенг бўлиб, бундан 12,1 фоизи ХХРнинг улушига тўғри келади. Бугунги кунда ХХР дунёда етакчи савдо ҳамкор давлатга айланган ҳолда, умумий экспорт кўлами «2020 йилда 2,590 трлн»² АҚШ долларга тенг бўлиб, умумий жаҳон экспортининг 15,02 фоизини ташкил этган. Бу эса ўз навбатида Хитой Халқ Республикасининг экспортни рағбатлантириш тажрибаси мисолида фаол ташқи савдо балансига эришиш имкониятини кўрсатади.

Жаҳон мамлакатларида экспортни давлат томонидан рағбатлантиришни қўллаб-қувватлаш ҳамда ташқи савдони рағбатлантиришнинг илмий-назарий асосланган ҳолда комплекс тадқиқ қилиш ва уларни такомиллаштириш борасида бир қатор илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Хусусан Хитой Халқ Республикасининг экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, ташқи савдони ривожлантириш, экспорт географиясини диверсификация қилиш борасида тўплаган кўп йиллик тажрибаси илмий жиҳатдан алоҳида қизиқиш уйғотади. Шу боис асосий эътибор ХХР экспорт кўламининг жаҳон савдо айланмасидаги улушининг ўсишини ўрганишга қаратилмоқда. Тадқиқотларда Хитой Халқ Республикасининг жаҳон иқтисодиёти тизимига жадал интеграциялашувига сабаб бўлган асосий омиллар қаторига мамлакатда толлинг операцияларини ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратилганлиги, географик қулай жойлашуви, минтақавий меҳнат тақсимотларидан унумли фойдаланиш имконияти мавжудлиги, инвестицион иқлимнинг қулайлигини ўрганишга қаратилган илмий тадқиқотлар олиб боришнинг заруратини келтириб чиқарди.

Республикаميزда экспортни давлат томонидан рағбатлантириш соҳасида экспортни кредитлаш, экспортни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, экспорт географиясини диверсификация қилиш йўллари

¹ Trade statistics for international business development Monthly, quarterly and yearly trade data. Import & export values, volumes, growth rates, market shares, etc. https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1

² Unctad statistics электрон манба 14.04.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

назарий-методологик ва амалий жиҳатдан ўрганиш ишлари изчил амалга оширилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида», 2017 йил 25 майдаги ПФ-5057 сонли «Ташқи бозорларда маҳаллий маҳсулотларнинг экспорт қилиниши ва рақобатдошлигини таъминлашни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида», 2018 йил 29 ноябрдаги ПФ-5587-сонли «Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг экспорт салоҳиятини янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонлари, 2017 йил 29 сентябрдаги ПҚ-3303-сон «Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолиятини янада тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида», 2018 йил 20 декабрдаги ПҚ-4069-сонли «Экспортга кўмаклашиш ва уни рағбатлантиришни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида», 2019 йил 8 январдаги ПҚ-4135-сонли «Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида», 2019 йил 24 майдаги ПҚ-4337-сонли «Экспорт фаолиятини молиялаштириш ва суғурта ҳимояси механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари ҳамда соҳага оид бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга мазкур диссертация тадқиқоти натижалари муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республикада фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур диссертация республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. «Демократик ва ҳуқуқий жамиятни маънавий-ахлоқий ва маданий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни шакллантириш» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Ташқи иқтисодий алоқалар ҳамда ташқи савдони ривожлантиришнинг асосий назариялари шаклланиши ва ташқи савдодан оладиган ютуқлари, экспортни рағбатлантириш ва ташқи савдо географиясини диверсификация қилишнинг назарий-методологик асосларини ўрганиш, кузатув, тизимли таҳлил, нисбий таққослаш, корреляция-регрессия, статистик ва иқтисодий-математик усулларидан фойдаланган ҳолда ўрганилган тадқиқотларни уч гуруҳга ажратиб ўргандик:

Биринчи гуруҳга ташқи савдо ва ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантиришнинг назарий асосларини методологик жиҳатдан ўрганилган тадқиқотлар киритилган бўлиб, буларга А.Смит³, Д.Рикардо⁴, Э.Хекшер⁵,

³ *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов. / Вступит. статья и комментарий В.С.Афанасьева. — М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962. — 684 с.

⁴ Д.Рикардо «Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное (сборник)». М.: Эксмо, 2007, 70-120 ст.

<https://www.livelib.ru/book/1000243438-nachala-politicheskoy-ekonomii-i-nalogoovogo-oblozheniya-izbrannoe-sbornik-rikardo-david>

⁵ Хекшер Э.Ф. Влияние внешней торговли на распределение дохода // Вехи экономической мысли. Т. 6. Международная экономика / А. П. Киреев. — М.: ТЕИС, 2006. — С. 154-173. — ISBN 5-7598-0439-1

Б.Олин⁶, савдо назарияларида, экспорт салоҳиятини ошириш, экспортни рағбатлантириш бўйича М.Портер⁷, Р.Вернон⁸, С.Каррер, Д.Канг⁹, Ш.Мурат¹⁰, Ф.Бергштейн¹¹ В. Стросс-Кан¹², ва М.Георгий¹³, Ф.Авдокушин¹⁴, Н.Котляров¹⁵, В.Михеев¹⁶, М.Александрова¹⁷, У.Кумар¹⁸, Г.Ганшин¹⁹ каби олимлар томонидан тадқиқ этилган.

Иккинчи гуруҳга Хитойда экспортни рағбатлантириш ва ташқи савдони ривожлантириш муаммолари бўйича Ба Цзинь Син²⁰, Фу Цай Хуэй²¹ Линь Ифу²², Зху Х²³, Занг Ф.²⁴каби олимлар томонидан ўрганилган.

Учинчи гуруҳга ишнинг назарий ва услубий асосини халқаро савдони ривожлантириш, иқтисодий ривожланиш ва экспортни қўллаб-қувватлашда давлатнинг ўрни, ҳусусан, классик ишланмалар билан боғлиқ назарий ва амалий муаммоларга бағишланган мазкур масала юзасидан Ўзбекистонлик олимлардан Н.Сирожиддинов²⁵, Б.Ходжаев²⁶, И.Мавланов,²⁷ А.Исаджанов²⁸

⁶ Б.Олин. Влияние внешней торговли на распределение дохода /http://www.seinstitute.re/Files/Veh6-09_B.Olin.pdf

⁷ Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations: With a New Introduction. – N.Y.: The Free Press, 1990.

⁸ Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle // Quarterly Journal of Economics. 1966. N 2 (May)

⁹ World Bank, Washington, DC. Jean-Jacques Hallaert, Ricardo Cavazos Cepeda, and Gimmin Kang. 2011.

¹⁰ Murat Sheker. 2010. «Trade Policies, Investment Climate, and Exports across Countries». World Bank Policy Research Working Paper No. 5654, World Bank, Washington, DC

¹¹ China and The Collapse of Doha C. Fred Bergsten <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2008-08-27/china-and-collapse-doha>

¹² (1926,1934). Olivier Cadot, Céline Carrère, and Vanessa Strauss-Kahn. 2011. «Trade Diversification: Drivers and Impacts.»

¹³ /[N._Gregory_Mankiw]_Principles_of_Microeconomics_(BookZZ.org).pdf, N. GREGORY MANKIW HARVARD UNIVERSITY 2008.

¹⁴ Ф.Авдокушин; Теоретические основы экономической реформы в КНР. М.: Изд. ВЗПИ А/О «Росвузнаука», 1990. - 216 с

¹⁵ Н. Котляров; Экономические отношения КНР с США. М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. - 351 с.

¹⁶ Михеев В. Глобализация экономики Китая / под ред. М.: Памятники исторической мысли, 2003. - 392 с.

¹⁷ М.Александрова Экономическое взаимодействие регионов России и Китая в период реформ. М.: Изд. «Огни», 2005. - 262 с.

¹⁸ Kumar U. (2010). The role of trade facilitation in Central Asia: A gravity model, Working Paper, № .628 . New York: Levy Economics Institute.

¹⁹ Г.Ганшин: Экономическая реформа в Китае: эволюция и реальные плоды. М.: Восточная Литература РАН, 1997. - 207 с.

²⁰ Ба Цзинь Синь Формирования транснациональных корпораций с Китайским капиталом // Афтореферат Москва 2006

²¹ Фу Цай Хуэй Джастин Ифу Лин (林毅夫, 付才輝) Доклад о трансформации и обновлении структуры мировой экономики: путь к новой структурной экономике Издательство Пекинского университета 2018/09/01 (世界經濟結構轉型升級報告：新結構經濟學之路//北京大學出版社)

²² Линь Ифу (林毅夫) Новая структурная экономика Пекинского университета 12/01/2018 新結構經濟學 (典藏版) 北京大學出版社 Линь Ифу (林毅夫) Понимание китайской экономики 01.10.2013 // Издатели: Times Publishing (紅色經濟：林毅夫中國經濟觀點)

²³ Zhu H., Euchner J. The Evolution of China's Innovation Capability // Research Technology Management, – 2018. №61:3, P. 11–15. DOI: 10.1080/08956308.2018.1445385.

²⁴ Melaas A., Zhang F. National Innovation Systems in the United States and China. A Brief Review of the Literature. Tufts University. Medford, MA. 2016. 30 p

²⁵ Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация? <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>, Сиражиддинов Н. Проблемы повышения эффективности внешней торговли Узбекистана: теоретико-методологические аспекты. – Ташкент, УМЭД, 2004. -224 с.

²⁶ Ходжаев Б.А. Методологические аспекты обоснования экспортного потенциала как фактора эффективности внешнеэкономической деятельности – Халқаро муносабатлар . –Тошкент 2002.№3. -33-39 бет

Б.Исламов²⁹ С.Аъзам³⁰, С.Закирова³¹, Н.Зуфарова³², Л.Мингишов³³, каби иқтисодчиларни илмий изланишларини алоҳида ажратиб кўрсатиш жоиздир.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасаси илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университетининг «Жаҳон иқтисодиётига интеграциялашув шароитида миллий иқтисодиётни инновацион ривожлантириш масалалари» мавзусидаги илмий-тадқиқот ишларига мувофиқ бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Хитой Халқ Республикасининг экспортни рағбатлантириш механизми ҳамда экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш стратегиясини Ўзбекистон Республикасида экспортни рағбатлантиришни янада такомиллаштириш ва ташқи савдо диверсификациясини кенгайтириш манфаатларидан келиб чиққан ҳолда очиб беришдан иборат.

Тадқиқот вазифалари:

экспорт рақобатбардошлигини оширишнинг назарий асосларини ўрганиш;

жаҳон хўжалиги тизимларини мамлакатларда экспортни рағбатлантириш жараёнларига таъсирини даврий босқичларга ажратиб ўрганиш;

ХХРнинг мавжуд экспорт фаолияти даражаси, ўсиши ва бозордаги улуши, экспорт таркиби ва географиясининг диверсификация даражасини аниқлаш;

Хитой ва Ўзбекистон Республикаларининг савдони осонлаштириш бўйича амалга оширган жараёнларини қиёсий жихатдан таҳлил қилиш;

ХХРнинг янги экспортчиларининг бозорга кириб бориши ва рақобатбардошлилигини аниқлаш;

Хитой тажрибасидан келиб чиқиб, миллий ишлаб чиқарувчиларнинг экспорт салоҳиятини ошириш бўйича таклифлар бериш;

Хитой Халқ Республикасининг тажрибасидан келиб чиқиб Ўзбекистон Республикасидаги экспорт қилинадиган махсулотлар экспортини янада ривожлантиришнинг асосий йўналишларини бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

²⁷ Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия. – Москва: «Аспект Пресс», 2016, - 528 с. Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия Республики Узбекистан // Внешняя политика стран СНГ / Ред.—сост.

²⁸Исаджанов А. Внешнеэкономическая политика Китая в условиях глобализации. Халқаро муносабатлар. Т., 2009. - №1. – с 30-36

²⁹Исламов Б. Осиё мустақил давлатлари: трансформацияси ва жаҳон иқтисодиётига интеграция жараёнларининг қиёсий таҳлили: Дисс. Автореферат. И.ф.д. – Т., 2002 – 43 б.

³⁰. С.Аъзам. Trade and Environment: Do Spatial Effects Matter? <https://EconPapers.repec.org/RePEc:pra:mprapa:73113>, С.Аъзам. Совершенствование качества экспортируемых товаров в международной торговле. Российский внешнеэкономический вестник №1 – 2018. Ст.66-77.

³¹ С.Закирова «Халқаро муносабатлар» Тошкент ЖИДУ 2006 (№224 сон) Ўзбекистон ва Хитой ШХТ доирасидаги иқтисодий интеграция 50-56 бетлар.

³² Н.А.Зуфарова., Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо сиёсатини миллий иқтисодиёт барқарорлиги шароитида модернизациялаш. Диссертация. Тошкент 2012, 264 бет.

³³ Л.Мингишов Ўзбекистонда экспорт рақобатбардошлигини оширишни асосий йўналишлари монография Тошкент «Иқтисодиёт» 2019 й

Тадқиқот объекти ХХРда экспортни рағбатлантириш стратегиясининг Ўзбекистон шароитига мос жиҳатларини ўрганиш.

Тадқиқот предмети Хитойда экспортни давлат томонидан рағбатлантириш йўналишлари ва стратегияларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари илмий жиҳатидан ўрганилган.

Тадқиқот усуллари. Диссертация ишида назарий ва амалий ўрганиш, кузатув, тизимли таҳлил, нисбий таққослаш, корреляция-регрессия, статистик ва иқтисодий-математик усуллардан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

Хитой Халқ Республикаси ва Ўзбекистон Республикаси элчихоналари ўртасида кунлик товарларга бўлган эҳтиёж, нархларни таҳлил қилиш ва масъул ташкилотларга тақдим этиш, шу жумладан, харидор топишга кўмак бериш учун ягона электрон платформа яратиш зарурияти илмий жиҳатдан асосланган;

Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлардаги элчихоналарида “халқаро маркетолог” вазифаларини амалга ошириш жорий қилинди ва уларнинг функционал вазифаларига чет эл бозорларида нисбий устунликка эга бўлган миллий маҳсулотларни экспорт салоҳиятини доимий таҳлил қилиш, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги савдо уйлари ва ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги тўғридан тўғри ҳамкорликни мувофиқлаштириши илмий жиҳатидан асосланган;

Хитой Халқ Республикаси эксим (Exim Bank of China) банкининг экспортни кредитлаш бўйича шартнома имзолаш ҳамда шартнома асосида хориждан буюртмалар топиб, уларни ўша давлат талаблари бўйича миллий ишлаб чиқарувчиларга кредит асосида буюртма бериш амалиётини Ўзбекистонда қўлланилиши миллий ишлаб чиқарувчиларни экспорт фаолиятини рағбатлантириш нуктаи назаридан муҳимлиги асослаб берилган;

экспортни рағбатлантириш идораларида товар-хом ашёларини тўғридан тўғри чет эл бозорларига экспорт қилиш имкониятини берувчи брокерлик фаолиятини йўлга қўйиш таклифи асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистоннинг экспорт ҳажмига таъсир этувчи омиллар эконометрик баҳоланган;

кейинги йилларда экспорт бозорларининг сезиларли даражада кенгайишига сабаб бўлган товар тури ва аниқ соҳалар очиб берилиб, мазкур соҳалар бўйича солиқ имтиёзларини белгилаш, экспортнинг географик жиҳатдан диверсификацияланишига олиб келиши асослаб берилган;

2017-2019 йил ҳолати бўйича Хитой Халқ Республикаси ва Ўзбекистон Республикалари ўртасида савдони осонлаштириш бўйича амалга оширилган фаолиятнинг қиёсий таҳлили ўтказилган;

Жаҳон банкининг «Doing business» маълумотлари асосида «Халқаро савдо» кўрсаткичлари бўйича Ўзбекистон Республикасини эгаллаб турган позициясини янада яхшилаш юзасидан амалий таклифлар берилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқотда фойдаланилган ахборот базасининг ишончлилиги унда расмий нашрларда чоп этилган статистик маълумотлар ҳамда апробациядан ўтган монографик тадқиқот натижаларидан фойдаланилганлиги, хулоса, таклиф ва тавсиялар апробациядан ўтгани ва олинган натижалар ваколатли давлат органлари томонидан тасдиқлангани билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти.

XXРнинг экспортни рағбатлантириш тажрибасини ўрганишга бағишланган махсус илмий тадқиқотларни амалга оширишда манба сифатида фойдаланиш имконияти билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, ишлаб чиқилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар муайян даражада Хитой Халқ Республикасининг экспортни рағбатлантириш тажрибасини ўрганишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ўзбекистонда экспортни рағбатлантириш йўналишларини такомиллаштириш бўйича ишлаб чиқилган илмий натижалар асосида:

Хитой Халқ Республикаси ва Ўзбекистон Республикаси элчихоналари ўртасида кунлик товарларга бўлган эҳтиёж, нархларни таҳлил қилиш ва масъул ташкилотларга тақдим этиш, шу жумладан, харидор топишга кўмак бериш учун ягона электрон платформа яратиш бўйича таклиф Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан амалиётга жорий қилинди ва <https://uzchinaexport.com> платформаси ишга туширилди. Ушбу таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентининг 05.04.2018 йилдаги 5400 сонли фармонинг 9 хатбошисида келтирилган давлат хизматларини кўрсатиш тизимини такомиллаштириш, шунингдек, глобал ахборот майдонида мамлакатимиз манфаатларини илгари суриш мақсадида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жалб қилиш орқали Ташқи ишлар вазирлиги тизимининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадида фойдаланилди. (Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг 2021 йил 19 июнидаги 05-1/30826-сонли маълумотномаси).

Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлардаги элчихоналарида “халқаро маркетолог” вазифаларини амалга ошириш жорий қилинди ва уларнинг функционал вазифаларига чет эл бозорларида нисбий устунликка эга бўлган миллий маҳсулотларни экспорт салоҳиятини доимий таҳлил қилиш, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги савдо уйлари ва ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги тўғридан тўғри ҳамкорликни мувофиқлаштириш белгиланди. Ушбу таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентининг 05.04.2018 йилдаги 5400 сонли фармонинг 3-хатбошисида келтирилган Ўзбекистон Республикасининг хориждаги муассасалари фаолиятига мамлакатимиз маҳсулотлари, ишлари (хизматлари) экспортини кенгайтириш ва диверсификация қилиш, инвестициялар, илғор технологиялар ва туристлар оқимини мамлакатга жалб этишга йўналтирилган янгича ёндашув ва усулларни жорий этиш вазифаларини бажариш мақсадида фойдаланилди.

(Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг 2021 йил 19 июнидаги 05-1/30826-сонли маълумотномаси).

Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамияти миллий ишлаб чиқарувчиларимизни қўллаб қувватлаш мақсадида Хитой Эксим банкининг (Exim Bank of China) экспортни кредитлаш бўйича шартнома имзолаш тажрибаси ҳамда шартнома асосида хориждан буюртмалар топиб, уларни ўша давлат талаблари бўйича миллий ишлаб чиқарувчиларга кредит асосида буюртма бериш механизмини Республикамизга татбиқ қилиш таклифи амалиётга жорий қилинди ва «Узтрейд» акциядорлик жамияти томонидан 2020-2021 йилларга мўлжалланган компаниянинг ривожланиш дастурига киритилди (Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамиятининг 2019 йил 23 октябрдаги 01/06/-908 сонли маълумотномаси). Юқоридаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамияти экспорт фаолияти кўламини ошириш йўлида фойдаланилди.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамияти экспорт фаолияти кўламини ошириш ва маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни рағбатлантириш, экспортни қўллаб қувватлаш мақсадида товар-хом ашё биржаларида нисбатан арзон ва чет давлатларда нисбий устунликка эга бўлган маҳсулотларни доимий ўрганиб боровчи ҳамда уларни тўғридан-тўғри чет эл бозорларига экспорт қилиш имкониятини берувчи акциядорлик жамиятининг брокерлик фаолиятини йўлга қўйиш бўйича берилган таклиф амалиётга жорий қилинди (Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамиятининг 2019 йил 23 октябрдаги 01/06/-908 сонли маълумотномаси). Юқоридаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги «Узтрейд» акциядорлик жамияти экспорт фаолияти кўламини ошириш йўлида фойдаланилди.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 2 та халқаро ва 2 та республика илмий-амалий анжуманларида муҳокамадан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 8 та илмий иш чоп этилган, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 5 та мақола, 2 таси республика ва 1 та хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 118 бетни ташкил этган.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг кириш қисмида мавзунинг долзарблиги, мақсади ва вазифалари асосланган, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, объекти, тадқиқот объекти ва предмети, усуллари, ишнинг илмий ва амалий аҳамияти, жорий этилиши, апробацияси, олинган натижаларнинг илмий жиҳатдан янгилиги ва татбиқ қилиниш ҳолати, таҳлил натижаларининг чоп қилиниш даражаси, диссертациянинг тузилиши ва ҳажми тавсифланган.

«Экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва такомиллаштиришнинг илмий назарий асослари» деб номланган биринчи бобида жаҳон хўжалигида экспортни рағбатлантиришни назарий асослари ва рағбатлантиришнинг эволюцион ривожланиш босқичлари, шунингдек, Хитой Халқ Республикасида экспортни рағбатлантиришнинг назарий асослари ҳамда замонавий методологияси ўрганилган ва илмий хулосалар чиқарилган.

Биринчи бобининг биринчи параграфи давлат томонидан экспортни қўллаб-қувватлашнинг классик ҳамда замонавий назариялари ва қарашлари ўрганилган.

Таҳлиллар асосида жаҳон хўжалигида экспортни давлат томонидан рағбатлантиришнинг восита ва шаклларида келиб чиққан ҳолда 1945 йилдан бошлаб, яъни Жаҳон савдо ташкилотининг ташкил топишидан, то бугунги кунга қадар бўлган даврни олти босқичга бўлган ҳолда кўриб чиқилди.

Экспортни рағбатлантиришнинг жаҳон хўжалигидаги эволюцион ривожланиш босқичлари

1.1.1-расм.

**Расм муаллиф ишланмаси.*

Биринчи босқич 1945-1951 йиллар мамлакатлар томонидан экспортни қўллаб-қувватлашнинг илк босқичи сифатида қаралиб, ушбу давр БМТ ташкилоти ҳамда тарифлар ва савдо бўйича бош келишувнинг ташкил топганлиги билан характерли бўлгани қайд этилган. Бу даврда давлатлар

халқаро савдонинг унификациялашган тамойилларидан фойдаланишга ҳаракат қилинган.

Иккинчи босқич 1951-1957 йилларни ўз ичига олиб Европа темир ва пўлат уюшмасининг ташкил топгани билан аҳамиятлилиги қайд этилган. Масалан, бу даврда алоҳида олинган мамлакатлар гуруҳи маълум товар турларига нисбатан алоҳида тарифлар асосида савдо алоқаларини олиб борганлар.

Учинчи босқич 1958-1974 йилларни ўз ичига олган бўлиб «нефть инқироzi» натижасида ривожланган мамлакатларда саноатнинг янги соҳалари вужудга келгани ҳамда давлат томонидан экспортни қўллаб-қувватлаш дастак ва шакллари ўзгарганлиги билан характерланади.

Тўртинчи босқич 1975-1994 йилларни ўз ичига олиб, бу давр янги саноатлашган мамлакатларнинг экспортни қўллаб-қувватловчи алоҳида дастакларни ишлаб чиққани ва қўллагани билан характерли бўлган. Масалан, тўртинчи босқичда давлат томонидан экспортни қўллаб-қувватлашнинг янги босқичини бошлаб берган мамлакатлардан бири Хитой Халқ Республикаси бўлди. 1978-1994 йиллар мобайнида ХХРда бозор иқтисодиётини қайта куришнинг янги босқичи бошланди.

Бешинчи босқич 1995-2009 йилга қадар бўлган даврни ўз ичига олиб, давлатларнинг экспортни қўллаб-қувватлаш сиёсатининг бир хиллашишида Жаҳон савдо ташкилотининг ўрни катта бўлгани билан характерланади.

Олтинчи босқичда 2009 йилдан ҳозирги кунга қадар бўлган даврни ўз ичига олиб, (фақат ХХР иқтисоди) 2009 йилдаги Жаҳон молиявий иқтисодий инқироzi ҳолатида ХХР иқтисоди, хусусан, экспортни рағбатлантириш жараёни ҳолати ўрганилган.

Шу билан бирга биринчи бобда экспортни қўллаб-қувватлаш мақсадида давлатлар томонидан қўлланиладиган бир қатор восита ва дастаклар ўрганилди.

Илмий ишнинг иккинчи бобида ўрганилган назарий асослардан келиб чиққан ҳолда, Хитой Халқ Республикасининг экспортни қўллаб-қувватлаш сиёсатини ўрганиш ҳамда таҳлил қилиш вазифаси қўйилди.

«Глобаллашув шароитида Хитой Халқ Республикаси тажрибасида экспортни давлат томонидан рағбатлантириш тизимининг хусусиятлари» деб номланган иккинчи бобида Хитой Халқ Республикасида экспортни рағбатлантиришнинг асосий дастаклари ва уларни қўллаш йўналишлари, Хитой Халқ Республикасида экспортни қўллаб-қувватлаш тенденцияси ҳолати ва мамлакат иқтисодий кўрсаткичларининг экспортга таъсири таҳлили ўрганилган, шунингдек, ташқи савдони гравитация модели орқали баҳоланган ва тегишли хулосалар ишлаб чиқилган.

ХХРнинг 40 йиллик ташқи иқтисодий сиёсатини кузатадиган бўлсак, замонавий Хитой саноат кластерларини яратишда кўпинча импортни тақиқловчи ёки қатъий чекловлардан фойдаланганини кузатишимиз мумкин.

Хитой Халқ Республикасида экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тажрибасини таҳлил қилиш ташқи савдони тартибга солиш ва

рағбатлантиришнинг қуйидаги асосий дастак ва усуллари қўлланилган йўналишларни кузатиш имконини берди. Жумладан:

1.Тариф ва нотариф усулларининг ўзига хослиги, Хитой ташқи савдони ривожлантириш вазифаларини ҳал қилишда божхона тарифларини ўзгартириш имкониятларидан максимал даражада фойдаланган. Тарифсиз тартибга солиш одатда миқдорий ва яширин протекционизм ҳамда молиявий усулларга бўлинади.

Кантитатив чекловлар (сифатли чеклашлар) квоталар, лицензиялаш, "ихтиёрий" экспорт чекловлари, шунингдек, экспорт ва импорт бўйича тақиқларни ўз ичига олади. Кантитатив чеклашларнинг энг кенг тарқалган шакли тариф квотаси ҳисобланиб, ХХРда 2 турдаги экспорт квоталари қўлланилади: биринчиси дунёнинг барча мамлакатлари ва иккинчиси алоҳида мамлакатлар учун. Ҳозирги вақтда тирик хайвонлар гўштини Ҳонг Конг ва Макао мамлакатларига экспорт қилиш бўйича квоталар мавжуд.

2. ХХРнинг ташқи иқтисодий фаолиятининг ҳуқуқий базаси унинг мураккаблиги ва кенглигидадир. Масалан «2001 йил ЖСТга аъзо бўлиш жараёнида **200** дан ортиқ қонун, **700** га яқин давлат кенгашини фармони ва **40** мингта маъмурий ҳужжатлар қабул қилинди»³⁴.

Экспортни қўллаб қувватлашда Хитой Халқ Республикаси тажрибасини таҳлил қилиш билан баробар шуни таъкидлаш керакки, 2001 йил ноябр ойида ХХРнинг ЖСТга аъзо бўлиши муҳим аҳамият касб этди ва мамлакатнинг халқаро товар алмашинувида янги босқични белгилаб берди. Жаҳон Савдо Ташкилоти берган маълумотига кўра, Хитой 2001 йилда ушбу халқаро ташкилотга аъзо бўлганидан сўнг, **10** йил давомида Хитойга нисбатан «**602** протекционист текширув ўтказилди, шу жумладан **510** та антидемпинг текшируви, **43** та антидот текшируви, **106** ҳолатда ҳимоя чоралари кўрилди». Хитой таҳлил чиларини фикрига кўра юқоридаги текширувлардан кейин ҳам ХХРда экспорт қилинадиган маҳсулотларга нисбатан савдо тўсиқлари сони бўйича дунёдаги етакчилардан бири ҳисобланади³⁵.

3. Экспортни молиявий ҳамда ташкилий қўллаб-қувватлаш мақсадида яратилган асосий ташкилотлар (субъектлар) уларнинг функциялари ва фаолиятларининг такомиллашганлиги;

Экспортни молиявий қўллаб-қувватлашнинг асосий субъектлари Хитой Эксим банки (Exim Bank of China) ва Хитой Банки (Bank of China) ҳисобланади. Икки Банк ҳам экспорт ва импортга қарз бериш ҳуқуқига эга. Хитой Халқ Республикаси маҳсулотларини сотиб олган миллий

³⁴ Хитой Халқ Республикаси молия вазирлигининг расмий сайти маълумотлари [Электрон ресурс] <http://gss.mof.gov.cn> кирилган сана 15.02.2019

³⁵ [Электрон ресурс]: Аналитический обзор о мерах, принимаемых в Китае по защите внутреннего рынка и по поддержке национальных экспортеров // Сайт Министерства экономического развития Российской Федерации: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_market/cn_pract_access/ кирилган сана 15.02.2019

экспортчилар ва хорижий тузилмаларни кредитлаш юқоридаги ташкилотларнинг асосий вазифаси деб белгиланган.

Банкнинг асосий вазифаси Хитой маҳсулотларини, биринчи навбатда, машиналар, ускуналар ва бошқа юқори технологик маҳсулотларни экспорт қилишни қўллаб-қувватлаш ва халқаро савдо соҳасида давлатлараро муносабатларни ривожлантириш орқали Хитой ҳукуматининг саноатни ривожлантириш, ташқи савдо ва молия соҳасидаги сиёсатини амалга оширишдан иборат.

Банк Хитой давлати томонидан ривожланаётган мамлакатларга расмий кўмак кўрсатиш чораларини амалга ошириш учун рухсат берилган ягона тузилма бўлиб, ушбу фаолиятини иккита восита орқали амалга оширади:

1. «Давлатлар аро имтиёзли кредитлар бериш».
2. «Кафил турувчи иккинчи давлат корхоналари орқали импортчиларга имтиёзли кредитлар бериш».³⁶

4. Мамлакат ҳудудлари иқтисодиёти ва ўзига хос ижтимоий, географик хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, эркин иқтисодий ҳудудларнинг алоҳида турлари ташкил этилганлиги.

ХХРда эркин иқтисодий ҳудудлар фаолиятининг ривожланиши бевосита мамлакатда инвестиция фаолиятини жадаллаштириш, ички бозорни ҳимоя қилиш ва яратилаётган миллий маҳсулотнинг рақобатбардошлигини ошириш миллий экспотёрларни қўллаб-қувватлашга хизмат қилади.

Тадқиқотларга кўра, Хитойнинг иқтисодий ривожидан эркин иқтисодий ҳудудлар ўрнининг йилдан-йилга ошиб бориши қуйидагилар билан изоҳланади:

- эркин иқтисодий ҳудудларда фаолият юритувчи хорижий инвесторлар учун божхона тўловлари ва солиқлар бўйича имтиёзларнинг мавжудлиги;

- эркин иқтисодий ҳудудларда юқори хорижий технология асосида ишлаб чиқаришни ташкил қилиш орқали яратилган маҳсулотларни кенг кўламли экспорт қилишнинг самарали механизми ташкил этилганлиги;

- оддий ва юқори технологияли ишлаб чиқариш жараёнлари ўзаро уйғунликда ривожланиши таъминланганлиги;

- эркин иқтисодий ҳудудларда иқтисодий ривожланишга эришишда илмий-техник жараёнлардаги моддий ресурслар истеъмолини ва бошқарувдаги инновацияларни ривожлантиришга қаратилган ҳар томонлама мустақил инновацияларга кенг имкониятлар берилганлигидир.

ХХРда давлат томонидан экспортни рағбатлантириш мақсадида олиб борилган сиёсат натижасида Хитой товар ва хизматлари экспорти динамикаси қуйидаги кўринишга эга бўлди:

³⁶ Хитой экспорт импорт банки (Exim Bank of China) расмий сайти <http://english.eximbank.gov.cn/Business/index.html#ourBusiness-xwy-1> кирилган сана 15.05.2019,

2006-2019 йилларда Хитой товарлар ва хизматлар экспортининг ўзгариш динамикаси³⁷

2.1.1-расм.

Жадвал муаллиф томонидан UNCTADSTAT маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

Иқтисодийнинг турли соҳа ва тармоқларига киритилган хорижий инвестициялар, давлатнинг экспортни молиявий ҳамда кўрилган ташкилий чора-тадбирлар натижасида товарлар ва хизматлар экспорти 2006 йилга нисбатан 2019 йилда 2,6 бараварга кўпайди. Шунингдек, экспорт товарлар ва хизматлар таркиби диверсификациялашди, янги йўналишлар вужудга келди. Машинасозлик ва электроника маҳсулотлари, хўжалик буюмлари, ишлаб чиқариш техникаси ва бошқалар шулар жумласидандир.

Фақат товарлар экспортининг 2006-2019 йиллардаги ўзгариш динамикасига назар ташласак, 2009 йилда Хитой товарлар экспортида 2008 йилга нисбатан 16 фоизга тушиш ҳолати кузатилганини қайд этиш мумкин.

2006-2019 йилларда Хитой товарлар экспортининг ўзгариш динамикаси.³⁸

2.1.2-расм

Жадвал муаллиф томонидан UNCTADSTAT маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

³⁷ Маълумот UNCTADSTAT сайтдан олинган маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди. Кирилган сана 16.03.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

³⁸ Ўша ерга қаранг

Бунинг асосий сабаби Хитойнинг энг йирик савдо ҳамкори АҚШда молиявий иқтисодий инқирознинг оқибатлари натижасида ХХРдаги савдо ҳажмининг ҳам тушуши билан боғлиқдир, аммо 2010 йилда бу кўрсаткич кескин 31,3 фоизга ошган, боиси Хитой товарлари янги бозорларни эгаллаган (жумладан, Марказий Осиё, Марказий ва Жанубий Америка бозорлари). Аммо 2011-2016 йилларда Хитой товар экспорти ҳажмида яна пасайиш ҳолати кузатилиб, бу Хитой юанини кадрили ошириш мақсадида олиб борилган сиёсатнинг натижасидир. Худди шундай вазият Хитой экспорт хизматлари динамикасида ҳам кузатилган.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, товарлар экспорти динамикасидаги ўзгаришлар юқори технологияли товарлар экспорти ҳажмига ҳам таъсир қилди. Аммо эътиборга молик жиҳати, 2006 йилга нисбатан 2019 йилда юқори технологияли товарлар экспортида 5,6 фоизга тушиш бўлган. Бунинг боиси эса товарлар экспорти таркибида хом ашё ҳамда ярим фабрикат маҳсулотлар улушининг ошганлигидир.

2006-2019 йилларда товарлар экспорти таркибида юқори технологияли товарлар улушининг ўзгариш тамойиллари³⁹

2.1.3-расм.

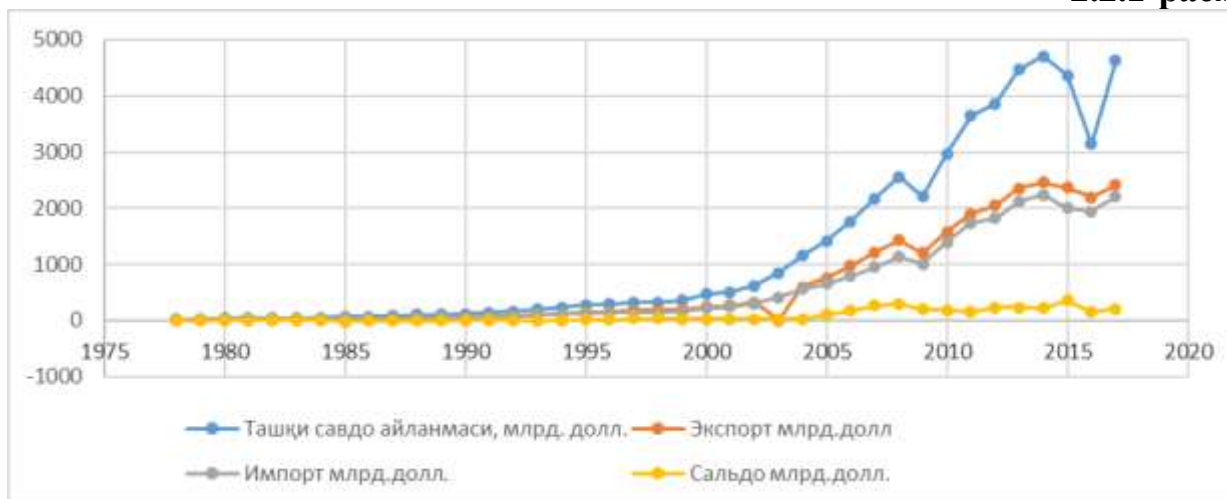
Жадвал муаллиф томонидан UNCTADSTAT маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

ХХРда экспортни кўллаб-қувватлаш тенденцияси ҳолати таҳлили ташқи савдо баланси 90-йиллар бошига қадар салбий қолдиққа эга бўлганини кўрсатади. Бунинг асосий сабаби ислоҳотларнинг дастлабки босқичларида технологик импорт миллий иқтисодиёт шаклланишининг ягона манбаси бўлгани билан изоҳланади.

³⁹Маълумот UNCTADSTAT сайтдан олинган маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди. кирилган сана 16.03.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

1978-2018 йилларда Хитой ташқи савдоси динамикаси⁴⁰

2.2.1-расм.

Жадвал муаллиф томонидан Жаҳон банки маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

Иқтисодий инқирозни бартараф этишда ХХР томонидан амалга оширилган фаол иқтисодий сиёсат (ташқи савдо соҳасида) 2009 йил охирида мамлакат экспорти ва импортнинг пасайиш тенденциясини ўзгартириш имконини берди ва 2012 йилга келиб ташқи савдо фаол равишда тикланди.

Ислохот йилларида экспорт таркиби сезиларли даражада ўзгарди. Экспортда хом ашё ва унинг бирламчи қайта ишланган маҳсулотлари улуши камайди ва тайёр саноат маҳсулотларининг улуши сезиларли даражада ошди. Бу кўрсаткич - 1980 йилда 50% атрофида бўлган бўлса, 2012 йилга келиб 95% ни ташкил этди.

Таҳлилларимиз шуни кўрсатдики, нисбий кўрсаткичларнинг камайиши экспортнинг алоҳида маҳсулот гуруҳларининг мутлақ ўсиши динамикаси ўртасидаги фарқ билан боғлиқ. Хитой экспорти ҳажми 2011 йилда 7,1 мартага ошган бўлса, машиналар, ускуналар ва транспорт воситалари экспорти 9,5 баравар, рангли металллар 9 баробарга, анъанавий экспорт (тўқимачилик, тўқимачилик ва пойабзал в.х.) 4,7 баробарга ошган.

Кузатишларимиз натижалари шуни кўрсатдики, Хитой иқтисодиёти ва ташқи савдосида, Хитой иқтисодиётини ривожланиш йўналишини белгиловчи узок муддатли ижобий тенденциялар қайд этилди. Жумладан, Хитой экспорт структурасига назар ташлайдиган бўлсак, 2016 йилга нисбатан 2017 йилда машина ва ускуналар экспорти ўсиш тенденцияси кузатилиб, умумий экспорт таркиби 50,52% дан 59,15 %га ошган. Шунингдек, кимё ҳамда озиқ-овқат маҳсулотлари экспорти ҳам ўсиб бораётган соҳалардан бири ҳисобланади.

Сўнгги ўн йилликда иқтисодий жараёнларнинг глобаллашуви давом этиб, халқаро савдонинг миқдори тез суръатда ўсиб бормоқда. Ташқи савдонинг Гравитация моделига кўра – икки катта мамлакат икки кичик мамлакатга нисбатан кўпроқ савдога киришади. Бундан ташқари, икки бир-

⁴⁰ Жаҳон банки маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=CN&view=chart>

бирига яқин мамлакатлар ўртасидаги савдо нисбатан узоқроқ жойлашган икки мамлакатга қараганда кўпроқ интенсив бўлади. Бир қатор классик савдо-сотиқнинг мазмун-моҳиятини ифодаловчи ва ушбу омилларни аниқлашга ҳаракат қилувчи энг машҳур эконометрик моделлардан бири (ташқи талаблар) гравитацион моделдир. Адабиётлар таҳлили, ташқи савдога сарфланадиган трансакцион харажатларнинг камлиги, логистика самарадорлиги ва инфратузилма мамлакатлар ўртасидаги савдони осонлаштиришга таъсир этувчи муҳим омиллигини кўрсатди. Шу билан бир қаторда мамлакатларнинг ЯИМи ўзаро савдо алоқаларига бевосита таъсир кўрсатади. Тадқиқотимизда 230 та мамлакатнинг икки томонлама тайёр маҳсулотлар савдоси (экспорт-импорт) оқимини баҳолаш мақсадида унга таъсир этувчи қуйидаги муҳим омиллар ажратиб олинди ва гравитация модели тузилди:

- экспортёр мамлакатнинг ЯИМ ҳажми, (сотиб олиш қобилияти паретити билан, АҚШ доллариди);
- импортёр мамлакатнинг ЯИМ ҳажми, (сотиб олиш қобилияти паретити билан, АҚШ доллариди);
- экспортёр ва импортёр мамлакат орасидаги масофа (км ўлчовида);
- логистика фаолияти индекси (мазкур индекснинг қисми сифатида инфратузилма ва божхона самарадорлиги индекслари ҳисобга олинган);
- экспортга кетадиган вақт ва молиявий харажатлар;
- мамлакатларнинг мустамлака жиҳатидан тобелиги, умумий чегара каби ўзгарувчилар киритилган (агар мавжуд бўлса 1, мавжуд бўлмаса 0 рақамлари кўйилган).

Тадқиқотимизда мамлакатларнинг ўзаро савдо оқимини баҳолашда кичик квадратлар (кўп ўлчовли регрессия тенгламаси) усулидан фойдаланилди. Ўз навбатида мамлакатларнинг ўзаро савдоси (экспорт-импорти) – боғлиқли ўзгарувчи сифатида ўрганилди. 230 та мамлакатнинг ўзаро савдо жуфтлиги бўйича кузатишларимиз сони 464767 тани ташкил этди.

Юқоридаги омилларга функциянинг мустақил ўзгарувчилари сифатида қаралди.

Мазкур регрессион баҳолашда, 2018-2019 йил учун мамлакатларнинг ўзаро савдоси бўйича «UNCTAD Stat маълумотларидан, мамлакатларнинг макроиктисодий кўрсаткичлари ва логистика фаолияти (Logistics performance index)»⁴¹ бўйича Жаҳон банкининг расмий маълумотларидан фойдаланилди.

Ўтказилган татадқиқот натижалар қуйидагича:

Усул:	I	II	III	IV	V
Тобе ўзгарувчи:	I Мамлакатнинг J Мамлакатга Экспорти				
i мамлакатдаги ЯИМ	0.1840	0.7615	0.1210	0.1188	0.1148

⁴¹ Жаҳон банки маълумотлари <https://lpi.worldbank.org/international/global> ҳамда UNCTADSTAT сайтдан олинган маълумотлари <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> асосида Муаллиф томонидан тайёрланди.кирилган сана 18.03.2019 йил

(лог)	(0.0000)***	(0.0000)***	(0.0000)***	(0.0000)***	(0.0000)***
j мамлакатдаги ЯИМ (лог)	0.1991 (0.0000)***	0.1992 (0.0000)***	0.1840 (0.0000)***	0.1655 (0.0000)***	0.1623 (0.0000)***
Мамлакатлар ўртасидаги масофа (лог)	-0.1058 (0.0000)***	-0.0938 (0.0000)***	-0.3776 (0.0000)***	-0.4007 (0.0000)***	-0.3969 (0.0000)***
Умумий чегаранинг мавжудлиги (лог)	4.8512 (0.0000)***	4.9824 (0.0000)***	1.5123 (0.0000)***	1.3797 (0.0000)***	1.2637 (0.0000)***
Умумий тилга эгаллиги (лог)	2.1534 (0.0000)***	2.2153 (0.0000)***	1.2816 (0.0000)***	1.1654 (0.0000)***	1.1732 (0.0000)***
Константа	-1.9337 (0.0000)***	-1.8065 (0.0000)***	0.9921 (0.0097)**	0.6705 (0.0739)	0.5914 (0.1182)
i мамлакатдаги логистика сифати (лог)	-	-	1.7225 (0.0000)***	1.5588 (0.0000)***	1.5279 (0.0000)***
j мамлакатдаги логистика сифати (лог)	-	-	1.8100 (0.0000)***	1.6134 (0.0000)***	1.7726 (0.0000)***
i мамлакатдаги Экспортга кетадиган вақт (Хужжатларни расмийлаштириш учун, соат) (лог)	-	-	-0.4833 (0.0000)***	-0.4526 (0.0000)***	-0.4299 (0.0000)***
j мамлакатдаги Экспортга кетадиган вақт (Хужжатларни расмийлаштириш учун, соат) (лог)	-	-	0.5755 (0.0000)***	-0.5576 (0.0000)***	-0.5449 (0.0000)***
i мамлакатдаги ялпи ички жамғарма жорий Ақш долларида (лог)	-	-	-	-	0.0293 (0.0000)***
j мамлакатдаги ялпи ички жамғарма жорий Ақш долларида (лог)	-	-	-	-	0.0646 (0.0000)***
R^2	0.308	0.345	0.417	0.435	0.485
Кузатишлар сони	464767	464767	464767	464767	464767

Баҳолаш натижаларига кўра, гравитация моделларида аниқланганидек, мамлакатларнинг ЯИМ ҳажми юқори ташқи савдо самарадорлиги билан кучли корреляцион боғлиқликка эга. Шунингдек, ҳамкор мамлакатлар ўртасидаги масофанинг 10 фоизга узоқлашиши экспортни 3,9 фоизга камайишига олиб келиши кузатилди. Экспортчи мамлакатларда хужжатларни расмийлаштириш учун кетадиган вақтнинг 10 соатга узайиши экспортни 4,2 фоизга камайишига, импортчи мамлакатларда эса 5,4 фоизга камайишига олиб келиши кузатилди.

Шунингдек, ўзаро савдонинг ўсишида умумий чегаранинг мавжудлиги ва умумий тилга эга бўлиши муҳим ижобий таъсир кўрсатмоқда (Баҳолаш натижалари -жадвалда батафсил келтирилган).

«Ўзбекистон Республикасида экспортни давлат томонидан рағбатлантириш тизимини ривожлантириш истиқболлари» деб номланган учинчи бобида, Ўзбекистон Республикаси ва Хитой Халқ Республикаларидаги экспортни давлат томонидан рағбатлантириш тизимининг нисбий таҳлили, Ўзбекистоннинг экспортини қўллаб-қувватлаш тизимини ривожлантиришдаги асосий муаммолари, Ўзбекистон Республикасида экспортни давлат томонидан рағбатлантириш тизимини ривожлантиришда Хитой Халқ Республикаси тажрибасидан фойдаланиш имкониятлари бўйича тадқиқотлар олиб борилиб, мақсадли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Юқоридаги бобларда кўрганимиздек, экспортни қўллаб-қувватловчи ҳар қандай мамлакат ҳам экспортга йўналтирилган мамлакат бўла олмайди. Хитой экспорт сиёсатини экспортга йўналтирилган сиёсат деб айта оламиз. Жумладан, иқтисодиётнинг ҳар бир тармоғи ва соҳаси экспорт учун хизмат қилади, ҳаттоки иқтисодий кўрсаткичлар ҳам экспорт ҳажмига боғланган. Жумладан, экспортнинг ўсиш кўрсаткичлари 15 фоиздан пасайиши, инфляция, ишсизлик даражаси, иқтисодий ўсиш кўрсаткичларига таъсир этиши, амалий тажриба ҳамда бизнинг таҳлилларимизда ўз исботини топди.

Ишнинг мақсадидан келиб чиқиб, икки мамлакатнинг экспорт тизими, экспорт географияси, ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солишнинг тариф ва нотариф усуллари, турлари, уларни қўллаш шакллари, ЭИҲларга яратилган шароитлар, экспортни молиявий ҳамда ташкилий қўллаб-қувватлаш мақсадида ташкил этилган ташкилотлар сонининг ортиши ҳамда функцияларининг такомиллашуви жараёни таҳлил қилинди. Таҳлил натижаларига кўра, Ўзбекистон экспорт тизимида асосан, 6 турдаги маҳсулот ўрин эгаллаган бўлса, Хитойда бу кўрсаткич 19 турни ташкил этади. Энергия манбалари ва нефть маҳсулотлари (14,2 %) Ўзбекистон экспорт структурасидаги устувор йўналиш ҳисобланса, Хитой экспорт тизимида машина ва ускуналар (59,15% билан) етакчиликни эгаллаб келмоқда. Таҳлил натижалари шуни кўрсатдики, Хитой экспорт структурасида тайёр маҳсулотлар асосий улушни ташкил этади. Ўзбекистон экспортининг асосий улуш қазилма бойликлар ҳамда ярим тайёр маҳсулотларга тўғри келади. Ҳар икки мамлакат экспорти учун умумий бўлган кимёвий маҳсулотлар, қора ва рангли металллар, озиқ-овқат маҳсулотлари сингари позициялар мавжуд. Ҳар икки мамлакатнинг экспорт географияси таҳлили қуйдагиларни кўрсатади.

Ўзбекистон ҳамда Хитойнинг 2019 йилдаги экспорт географиясининг солиштирма таҳлили*

3.2.1-жадвал

№	Ўзбекистоннинг экспорт географияси	Ҳамкор давлатнинг экспортдаги улуши,%	№	Хитойнинг экспорт географияси	Ҳамкор давлатнинг экспортдаги улуши, %
1.	Хитой	16,0 %	1.	Америка Қўшма Штатлари	19 %
2.	Россия Федерацияси	15,5 %	2.	Япония	6,06 %

3.	Қозоғистон	7,8 %	3.	Гонгконг	12,3%
4.	Туркия	6,2 %	4.	Р. Корея	4,5 %
5.	Афғонистон	4,3 %	5.	Тайван	1,9 %
6.	Эрон	1,9 %	6.	Германия	3,1 %
7.	Тожикистон	1,3 %	7.	Австралия	1,8 %
8.	Қирғизистон	1,3 %	8.	Вьетнам	3,09 %
9.	Франция	1,0 %	9.	Малайзия	1,8 %
10.	Корея Республикаси	0,9 %	10.	Бразилия	1,28 %
11.	Украина	0,8 %	11.	Ҳиндистон	3 %
12.	Латвия	0,6 %	12.	Россия	1,86 %

***Жадвал муаллиф ишланмаси**

Ўзбекистон экспорти 1991-2020 йиллар давомида географик ҳамда тузилмавий жиҳатдан кенгайиб борди. Жумладан, 2017 йил январ-декабр ойларида ташқи савдо айланмаси салдоси 945,5 млн.АҚШ долларни ташкил қилди, шундан МДҲ давлатлари билан савдо айланмаси 809,5 млн.АҚШ долларида ва бошқа давлатлар билан савдо айланмаси 136,0 млн.АҚШ долларини ташкил этди. МДҲ давлатлари орасида ташқи савдо айланмасини таҳлил қилсак, Россия, Қозоғистон, Украина, Қирғизистон ва Тожикистон давлатлари асосий ҳамкорлар ҳисобланиб, уларнинг жами ташқи савдо айланмасидаги улуши 28,7 фоизни ташкил қилди, бошқа давлатлар орасида Хитой, Туркия, Корея Республикаси, Германия, Афғонистон, Бразилия, Ҳиндистон, Эрон, Латвия, Литва, Франция, АҚШ, Италия давлатлари ҳисобланади ва уларнинг улуши 41,6 фоизни ташкил қилди.

Мамлакатимизда давлат кўмаги натижасида юқоридаги ижобий кўрсаткичлар кузатилган бўлишига қарамай, ҳали-ҳануз Ўзбекистон экспортни кўллаб-қувватлаш тизимини ривожлантиришдаги муаммолар мавжудлигини кўришимиз мумкин. Жумладан:

- алоҳида корхоналар экспорт фаолиятининг кўллаб-қувватланиши;
- экспортда давлат харидининг асосий муаммолардан бири эканлиги;
- экспортда бюрократик тўсиқларнинг сақланиб қолаётганлиги.
- экспорт жараёнининг узоклиги (мураккаблиги).

Ушбу келтирилган муаммоларнинг алоҳида таҳлили унинг мазмун-моҳиятини чуқурроқ англашга ёрдам беради.

Жаҳон банкининг «Doing business» бизнесни юритиш бўйича сўнгги рейтингга кўра Ўзбекистон 69 ўринни эгаллаб, корхонани расмийлаштириш бўйича 8-ўрин, шартномалар амалга оширилишини таъминлаш бўйича 22-ўрин, электр тармоқларига уланиш бўйича 36-ўрин, хусусий мулкни рўйхатдан ўтказиш бўйича 72-ўрин, кредит олиш бўйича 67-ўрин, инвестор ҳуқуқлари ҳимояси 37-ўринда бўлиб биринчи юз мамлакат қаторига кирган. Мамлакатимиз бизнес юритиш кўрсаткичлари бўйича умумий рейтингда 13 ўрин юқорига кўтарилганини кўришимиз мумкин, аммо халқаро савдо кўрсаткичлари бўйича 3 поғонага пасайиш қайд этилган. Буни юқоридаги фикрларимизга боғлайдиган бўлсак, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг товар ва хизматлар экспортида улушининг камайиши

тўғри пропорционал тарзда ҳамда товар ва хизматлар импортидаги улуши тескари пропорционал тарзда ўзгарганини кўришимиз мумкин.

Ўзбекистонда бизнес юритиш кўрсаткичлари Жаҳон Бизнесни юритиш «Doing business» 2016–2019 йил кўрсаткичлари⁴².

3.2.2-жадвал

Йўналишлар	ДБ 2016 рейтинг кўрсаткичи	ДБ 2017 рейтинг кўрсаткичи	ДБ 2018 рейтинг кўрсаткичи	ДБ 2019 рейтинг кўрсаткичи
Корхонани расмийлаштириш	23	25	11	8
Қурилишга рухсат олиш	147	147	135	132
Электр тармоқларига уланиш	78	83	27	36
Хусусий мулкни рўйхатдан ўтказиш	81	75	73	72
Кредит олиш	42	44	55	67
Инвестор ҳуқуқлари ҳимояси	78	70	62	37
Солиқ ва солиққа тортиш	139	138	78	69
Халқаро савдо	166	165	168	152
Шартномалар амалга оширилишини таъминлаш	37	38	39	22
Тўловга лаёқатсизликка рухсат бериш	72	77	87	100

*Жадвал муаллиф ишланмаси

Жадвалда қайд қилинганидек, Ўзбекистонда экспортга кетадиган вақт чегара ва божхона назоратида 112 соат, Европа ва Марказий Осиёда эса 28 соатни ташкил этади. Экспортга сарфланадиган вақт, яъни ҳужжатларни расмийлаштириш Ўзбекистонда 174 соат, Европа ва Марказий Осиёда эса 27,9 соатни ташкил этади. Демак, расмийлаштириш учун сарфланадиган вақт ҳажми асосий муаммолардан биридир. Чегара ва божхона назоратида товар ва маҳсулотларнинг узоқ қолиб кетиши уларнинг сифатига ҳам таъсир этган ҳоллар кузатилади.

Халқаро савдо бўйича вақт сарфи ва баҳоси⁴³

3.2.3 -жадвал

Индикатор	Ўзбекистон (2017)	Ўзбекистон (2018)	Ўзбекистон 2019	Европа ва Марказий Осиё (2017)	Европа ва Марказий Осиё (2018)	Европа ва Марказий Осиё 2019

⁴² Жаҳон банки «Doing business» [Электрон ресурс]: кирилган сана 29.09.2019 <http://russianbusiness.org/data/exploreesonomies/uzbekistan/#grading-asross-borders>

⁴³ Ўша ерга қаранг

Экспортга кетадиган вақт: чегара ва божхона назорати (соат)	112	112	112	28	28	22,1
Экспорт баҳоси чегара ва божхона назорати (АҚШ доллари)	278	278	278	195	191,4	157,5
Экспортга кетадиган вақт: ҳужжатларни расмийлаштириш (соат)	174	174	96	27	27,9	24,3
Экспорт баҳоси: ҳужжатларни расмийлаштириш (соат)	292	292	292	111	113,8	97,9
Импортга кетадиган вақт: чегара ва божхона назорати (соат)	111	111	111	26	25,9	21,1
Импорт баҳоси чегара ва божхона назорати (АҚШ доллари)	278	278	278	202	185,1	162,3
Импортга кетадиган вақт: ҳужжатларни расмийлаштириш (соат)	174	174	174	26	27,3	24,7
Импорт баҳоси: ҳужжатларни расмийлаштириш (соат)	292	292	292	91	94,7	93,9

***Жадвал муаллиф ишланмаси**

Ўзбекистонда импортга сарфланадиган вақти, талаблари бўйича нисбатан енгиллаштирилган режим қўлланилаётган бўлсада, импорт тариф ставкаларининг 10-70 фоизни ташкил этиши ҳам тариф ставкалари билан бирга нотариф чекловларнинг сақланиб қолишига имконият яратмоқда.

Шунингдек, экспорт ҳамда импорт харажатларининг кўплигини мамлакатда транспорт инфратузилмаси харажатларининг юқорилиги билан ҳам изоҳланади. Мамлакатнинг сув йўлига чиқиш имкониятининг йўқлиги ушбу муаммонинг бир томони бўлса, автомобиль йўлларининг жаҳон стандартларига жавоб бермаслиги, темир йўл ташуви харажатларининг юқорилиги ҳамда халқаро аэропортларнинг тўла қувватда ишламаслиги муаммонинг иккинчи томонидир.

Хитой тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, алоҳида ҳудуд ёки тармоқ ва соҳаларнинг экспорт фаолияти давлат томонидан қўллаб-қувватланади. Давлат томонидан бундай тизимнинг қўлланилиши мақсадли экспорт тармоқларининг вужудга келишига имконият яратиб, рақобат кучайишида муҳим ўрин эгаллайди. Экспортни давлат томонидан қўллаб-қувватланишининг бундай усули АҚШ тажрибасида ҳам кенг қўлланилади. Аҳоли истеъмоли ва ички бозор талабидан келиб чиққан ҳолда, маҳсулот ва хизматларнинг экспорти учун имконият яратилади. Мамлакатимизда эса аксинча, алоҳида корхоналар ва уларнинг фаолияти экспортга йўналтирилиши учун имтиёзлар тақдим этилади. Етакчи иқтисодчи олим Н.Сиражиддинов⁴⁴ назариясига мувофиқ, бундай усул «кўпроқ импортга йўналтирилган сиёсат бўлиб, қўллаб-қувватланаётган корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулот кўпроқ ички бозорга йўналтирилади». Бундай ҳолатда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг рақобатбардошлиги паст бўлиб, корхоналарнинг инновацион фаолияти секинлик билан ривожланади ва монопол нархлар шаклланади.

⁴⁴ Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация? [Электрон ресурс]: кирилган сана 18.12.2018 <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>

Экспортни илгари суриш сиёсатини амалга ошириш, давлатни тартибга солишнинг билвосита усулларидан кўпроқ фойдаланишни назарда тутаяди, импорт ўрнини босувчи сиёсат давлатни тартибга солишнинг тўғридан-тўғри (маъмурий) усулларига (валюта назорати, импорт квоталари, молиявий ва моддий ресурсларнинг маъмурий тақсимланиши ва бошқалар) асосланади.

Экспортга йўналтирилган сиёсатни амалга оширишда маҳаллий фирмалар ўз маҳсулотларини жаҳон бозорига сотадилар, бу ерда улар маҳсулот баҳосида ҳам, сифати жиҳатидан ҳам қаттиқ рақобатга дуч келади. Бу уларни доимий равишда ишлаб чиқаришни яхшилаш, харажатларни камайтириш ва маҳсулот сифатини оширишга мажбур қилади.

Импорт ўрнини босувчи сиёсатни амалга ошириш келажакда протекционизмни янада кучайтиради. Хусусан, саноатни жадаллаштириш режалари, экспортнинг паст ёки салбий ўсиш суръатлари ва чет эл валютаси тушиши нуқтаи назаридан юқори инфляция даражаси хорижий валютага бўлган талабнинг кескин ортишига олиб келади.

Импорт ўрнини босиш сиёсатини амалга ошириш маҳаллий товарларнинг жаҳон бозорида рақобатбардошлигини пасайтиради. «Бу экспорт маҳсулотларини ишлаб чиқариш харажатларининг кўпайиши натижасида (импортни чеклаш ва шу тариқа экспорт маҳсулотларини ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган импорт қилинадиган товарлар баҳосининг ортиши натижасида) ёки талаб ошиши натижасида содир бўлиши мумкин»⁴⁵.

Бундан ташқари мамлакатимизда халқаро банклар ва хорижий мамлакатлар экспорт-импорт банклари томонидан ҳам экспорт кредитлари ажратилади. Мамлакатимизда экспорт-импорт банкининг ташкил этилиши натижасида экспорт-импорт кредитлари олиш жараёни тезлашади, экспорт-импорт кредитларининг фоиз ставкасини қисқартириш имкони вужудга келади. Экспорт-импорт банки фақатгина экспорт ҳамда импортни кредитлаш тизиминигина тартибга солиб қолмай, балки экспорт, импорт кредитларини суғурталаш функциясини ҳам амалга оширади.

ХУЛОСАЛАР

Давлат томонидан экспортни қўллаб-қувватлашнинг ҳамда ташқи савдони рағбатлантиришнинг илмий-назарий асослари иқтисодчи олимлар томонидан ўрганилган ва илмий асосланган. Шу билан бирга юқоридаги бобларда қайд этилганидек, улар мамлакат экспортини қўллаб-қувватлашга қаратилган давлат сиёсати назарий-методологик асослардан фарқ қилади. Жумладан:

- мамлакатнинг географик жойлашуви;
- мамлакатдаги сиёсий ҳолат;

⁴⁵ Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация? [Электрон ресурс]: кирилган сана 25.09.2019 <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>

- мамлакатнинг минтақавий ҳамда халқаро иқтисодий интеграциядаги ўрни ҳамда халқаро савдо-иқтисодий ташкилотлардаги иштироки;

- мамлакатда ишлаб чиқарилаётган товар ва хизматларнинг сифати ҳамда халқаро стандартларга жавоб бериши каби омиллар ҳам экспортнинг ривожланишида муҳим аҳамият касб этади.

Хитойнинг экспортни рағбатлантириш тажрибаси жаҳон хўжалигидаги энг самарали усул ва сиёсат бўлиб ҳисобланади. Лекин унинг тажрибасини мамлакатимизда тўғридан-тўғри татбиқ қилиш имконияти мавжуд эмас. Бунга асосий сабаб икки мамлакат сиёсий тизими, географик жойлашуви ҳамда бошқа экспорт ҳажмига таъсир кўрсатадиган бевосита ва билвосита омилларнинг фарқидадир. Хитой Халқ Республикаси тажрибасига мувофиқ таҳлил ва натижалар асосида Ўзбекистонда экспорт фаолиятини такомиллаштиришнинг қуйидаги йўналишларини таклиф этамиз:

1. Ўзбекистон Республикасидаги банклардан бири фаолиятини тўғридан тўғри экспорт билан шуғилланишга қаратиш. Бундай банкнинг ташкил этилиши мамлакатда экспорт ҳажмининг ошиши учун қуйидаги имкониятларни яратади:

- маҳаллий ишлаб чиқарувчилар (экспортёрлар)нинг паст фоизларда экспорт ҳамда импорт учун кредитларни олиш имконияти;

- экспорт кредитларини суғурталаш тизимининг ривожланиши;

- маҳаллий экспортёрларнинг таклифлар асосида техника ҳамда хом ашёни хориждан сотиб олиш имконияти. Масалан, Ўзбекистонга экспорт-импорт кредитларини тақдим этаётган хориж банклари техникани ёки хом ашёни кредитни тақдим этаётган банкнинг давлатидан олиш шартини қўяди, аммо мамлакатимизда экспорт-импорт банкининг ташкил этилиши экспортёрнинг талаби ҳамда молиявий имкониятидан келиб чиққан ҳолда маънавий жиҳатдан янги замонавий техникани ҳамда сифатли хом ашёни сотиб олиш имконини беради.

2. Экспортни давлат хариди асосида олиб боришни қисқартириш. Хусусан, мева-сабзавот маҳсулотларининг давлат харидини қисқартириш, хусусий экспорт компаниялари орқали ёки тўғридан-тўғри амалга оширилишини рағбатлантириш.

3. Миллий ишлаб чиқарувчиларимизни қўллаб-қувватлаш мақсадида Хитой Эксим банкининг экспортни кредитлаш бўйича шартнома имзолаш тажрибаси ҳамда шартнома асосида хориждан буюртмалар топиб, уларни ўша давлат талаблари бўйича миллий ишлаб чиқарувчиларга кредит асосида буюртма бериш механизмининг ҳаётга татбиқ қилиш таклифи берилди.

4. Ўзбекистон Республикаси ва чет давлатлари элчихоналари ўртасида кунлик товарларга бўлган эҳтиёж, нархларни таҳлил қилиш ва масъул ташкилотларга тақдим этиш, шу жумладан, харидор топишга кўмак бериш учун ягона электрон платформа яратиш.

5. Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлардаги элчихоналарида “халқаро маркетинг” вазифаларини амалга оширишни жорий қилиш ва

уларнинг функционал вазифаларига чет эл бозорларида нисбий устунликка эга бўлган миллий маҳсулотларни экспорт салоҳиятини доимий таҳлил қилиш, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги савдо уйлари ва ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги тўғридан тўғри ҳамкорликни мувофиқлаштириши деп белгилаш.

6. Мамлакатда фаолияти сустлашган логистика марказлари фаолиятини такомиллаштириш. Логистика хизматлари сифати ва турларининг ортиши натижасида транспорт ҳамда бошқа сақлаш-қадоклаш хизматлари нархини пасайтириш имконини беради.

7. Экспортни қўллаб қувватлаш мақсадида товар-хом ашё биржаларида нисбатан арзон ва чет давлатларда нисбий устунликка эга бўлган маҳсулотларни доимий ўрганиб борувчи ҳамда уларни тўғридан-тўғри чет эл бозорларига экспорт қилиш имкониятини берувчи брокерлик фаолиятини йўлга қўйиш.

8. Эркин иқтисодий ҳудудлар фаолиятини такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бугунги кунда мамлакатимизда 20 дан ортиқ ЭИХлар фаолият юритишига қарамй, уларнинг ҳеч бирида экспорт фаолияти юқори даражада йўлга қўйилган дея олмаймиз. Бунинг боиси ЭИХларда инфратузилма ҳолатининг қониқарли эмаслиги бўлиб, ЭИХда ушбу жараённи такомиллаштириш учун қуйидагиларни тақлиф этамиз:

- ЭИХлар фаолиятини кластер асосида ташкил этиш. Қишлоқ хўжалиги ҳудудларида консерва маҳсулотлари ҳамда озиқ-овқат маҳсулотларини иккиламчи ишлаб чиқаришни ташкил этиш, қишлоқ хўжалик техникасини айнан шу ҳудудда ишлаб чиқариш, кимёвий ўғит ишлаб чиқаришни ҳам шу ерга жойлаштириш ва бошқалар.

9. Мамлакатда айрим корхоналар учун қўлланиладиган импорт товарларини субсидиялаш тизимидан воз кечиш. Мамлакатда соғлом рақобат ривожига тўсқинлик қилаётган ушбу муаммонинг ҳал этилиши экспортга йўналтирилган иқтисодиётни барпо этиш имкониятини беради. Бунинг учун аввало, алоҳида корхоналар эмас, балки тормоқларнинг экспорт фаолиятини қўллаб-қувватлашни йўлга қўйиш зарур. Бу механизм нотариф усуллар ёрдамида амалга оширилиб, тайёр маҳсулотда маҳаллий хом ашёнинг улуши камида 70 фоиз бўлган ҳолатларда қўлланилади.

Юқорида келтирилган тақлифларнинг самарали татбиқ этиш давлатнинг ЯИМ ҳажми, миллий бойликларидан тўғри ва самарали фойдаланиш имкониятлари, халқаро меҳнат тақсимотидаги ўрни ҳамда улушига ҳам боғлиқдир.

Ўзбекистон Республикасида экспортни ривожлантириш мамлакат иқтисодиётида ишлаб чиқаришнинг янги тармоқлари вужудга келишига, халқаро меҳнат тақсимотидаги улуши ортиши, халқаро саноат кооперацияси ҳамда интеграциясининг ривожланишига имконият яратади.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING OF THE SCIENTIFIC DEGREES
DSc.11/30.12.2019.Tar/Yu/I/S/24.01AT THE UNIVERSITY OF WORLD
ECONOMY AND DIPLOMACY**

UNIVERSITY OF WORLD ECONOMY AND DIPLOMACY

INOAMOV SARVAR NIGMATULLAYEVICH

**POSSIBILITIES OF APPLYING EXPERIENCE OF PEOPLE'S REPUBLIC
OF CHINA'S EXPORT PROMOTION IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN**

08.00.09. – «World economy»

**ABSTRACT OF THE DISSERTATION OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD) IN
ECONOMIC SCIENCES**

TASHKENT – 2021

The title of dissertation was registered B2019.4.PhD/Iqt1170 at the Supreme Attestation Commission of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan.

Dissertation has been prepared in the University of World Economy and Diplomacy

The abstract of dissertation was posted in three language (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of Scientific Council (www.uwed.uz) and Information-educational portal «ZiyoNET» (www.ziyo.net).

Scientific advisor: **Khodjayev Bakhodir Asadullayevich**
Doctor of economic sciences, professor

Official opponents: **Sharifkhodjayev Shavkat Akilovich**
Doctor of economic, Associate professor

Leading organization: **Salikhov Jasur Shavkatovich**
Candidate of economic sciences, Associate professor
Tashkent state university of oriental studies

The defense of the will be held _____ 2021 at ____ at the session of the Academic Council DSc.11/30.12.2019.Tar/Yu/I/S/24.01 at the University of World Economy and Diplomacy of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan (Address: 100077, Tashkent city, Mustaghillik str., 54.) Phone: (+99871) 267-67-69. Fax: (+99871) 267-09-00, e-mail: rectorat@uwed.uz

The PhD dissertation is available in the Information Resource Center of the University of World Economy and Diplomacy (registered for №) (Address: 100077, Tashkent city, Mustaghillik str., 54.) Phone: (+99871) 267-67-69.

Abstract of dissertation is delivered “ ____ ” _____ 2021.

(Register of certificate of delivery “ ____ ” _____ 2021).

I.A. Khamedov
Chairman of the Scientific Council awarding
Scientific degrees, Doctor of Science in Law,
Professor

O.A. Yusupdjanov
Secretary of the Scientific Council awarding
Scientific degrees, Candidate of Science in Law

A.A. Isajanov
Chairman of the Scientific Seminar under
The Scientific Council awarding scientific
Degrees, Doctor of Science in economic sciences, Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD dissertation)

Actuality and the relevance of the research theme. By analyzing long-term foreign trade results of the export-oriented foreign trade policy of many developing countries in the world, it can be observed that international trade is the most important factor in global growth, development and poverty alleviation. Accordingly, many countries have come up with significant reforms aimed at stimulating foreign trade. In particular, through allocating state preferential loans, state subsidies and implementing properly selected foreign exchange policies in increasing export potential of producers, People's Republic of China (PRC) has become the economy oriented to exports from an import-substituting economy. According to 2020, world trade turnover in 2019 is 34,14 trillion US dollars of which 12,1 percent corresponds to the share of the PRC⁴⁶. Today, PRC has become the leading trade partner country in the world, the total export volume of which in 2020 amounted to 2,590 trillion US dollars and amounted to 15.02 percent of the total world exports⁴⁷. This, in turn, shows the possibility of achieving an active foreign trade balance on the example of the experience of the People's Republic of China in promoting exports.

A number of scientific researches are being carried out on supporting state promotion of export in the countries of the world, as well as scientific and theoretical research on the promotion of foreign trade and their improvement. In particular, the many-year experience of the People's Republic of China in the field of state support of exports, development of foreign trade, diversification of export geography is of particular interest to science. Therefore, the main attention is paid to the study of the growth of the share of PRC export scale in the world trade turnover. The researches revealed the need to carry out scientific research aiming at main factors which led to the the rapid integration of People's Republic of China into the world economic system like developing tolling operations in the country, convenient location of geography, possibility of productive use of regional labor distributions, convenience of investment climate.

In our Republic in the field of state promotion of export, export lending, state support of export development, ways of diversification of export geography are being studied theoretically-methodologically and practically consistently. In particular, This dissertation results serve to some extent in the implementation of the tasks set by Decrees of President of the Republic of Uzbekistan on "Action strategy for further development of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 No.PF-4947, "On measures to further stimulate the export and competitiveness of domestic products in foreign markets" dated May 25, 2017 No.PF-5057, "On measures to further stimulate the export potential of domestic

⁴⁶ Trade statistics for international business development Monthly, quarterly and yearly trade data. Import & export values, volumes, growth rates, market shares, etc.

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

⁴⁷ Unctad statistics электрон манба 14.04.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

producers” dated November 29, 2018 No. PF-5587, “On measures to further regulate the foreign economic activity of the Republic of Uzbekistan” dated September 29, 2017 No. PP-3303, “On measures to strengthen exports and stimulate them” dated December 20, 2018 No. PP -4069, “On organizing activities of Ministry of Investment and Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan” dated January 8, 2019 No PP-4135, “On measures to expand export financing and insurance protection mechanisms” dated May 24, 2019 No PP-4337.

Connection of the research with priority directions of the republican science-technology development. This research work was carried out in accordance with the priority direction of the development of science and technology of the Republic of Uzbekistan I. “Spiritual, moral and cultural development of democratic and legal society, formation of an innovative economy”.

The degree of scientific elaboration of the problem. Formation of the basic theories of foreign economic relations and foreign trade development and achievements in foreign trade, study of theoretical and methodological bases of export promotion and diversification of foreign trade geography are researched on the basis of research methods like observation, systematic analysis, relative comparison, correlation-regression, statistical and economic-mathematical methods. We divided studies into three groups:

The first group includes methodological studies of the theoretical foundations of foreign trade and foreign economic relations, including A.Smith⁴⁸, D.Ricardo⁴⁹, E.Hekshire⁵⁰, B.Olin⁵¹, on theory of trade, increasing export potential, export promotion M.Porter⁵², R.Vernon⁵³, S.Karrer, D.Kang⁵⁴, Sh.Murat⁵⁵, F. Bergsten⁵⁶, V. Strauss-Kahn⁵⁷ and M.Georgiy⁵⁸, F.Avdokushin⁵⁹, N.Kotlyarov⁶⁰, V.Mikheev⁶¹, M.Aleksandrova⁶², U.Kumar⁶³, G.Ganshin⁶⁴.

⁴⁸ *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов. / Вступит. статья и комментарий В.С.Афанасьева. — М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962. — 684 с.

⁴⁹ Д.Рикардо «Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное (сборник)». М.: Эксмо, 2007, 70-120 ст. <https://www.livelib.ru/book/1000243438-nachala-politicheskoy-ekonomii-i-nalogovogo-oblozheniya-izbrannoe-sbornik-rikardo-david>

⁵⁰ Хекшер Э.Ф. Влияние внешней торговли на распределение дохода // Вехи экономической мысли. Т. 6. Международная экономика / А. П. Киреев. — М.: ТЕИС, 2006. — С. 154-173. — ISBN 5-7598-0439-1

⁵¹ Б.Олин. Влияние внешней торговли на распределение дохода /http://www.seinstitute.re/Files/Veh6-09_B.Olin.pdf

⁵² Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations: With a New Introduction. — N.Y.: The Free Press, 1990.

⁵³ Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle // Quarterly Journal of Economics. 1966. N 2 (May)

⁵⁴ World Bank, Washington, DC. Jean-Jacques Hallaert, Ricardo Cavazos Cepeda, and Gimin Kang. 2011.

⁵⁵ Murat Sheker. 2010. «Trade Policies, Investment Climate, and Exports across Countries». World Bank Policy Research Working Paper No. 5654, World Bank, Washington, DC

⁵⁶ China and The Collapse of Doha C. Fred Bergsten <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2008-08-27/china-and-collapse-doha>

⁵⁷ (1926,1934). Olivier Cadot, Céline Carrère, and Vanessa Strauss-Kahn. 2011. «Trade Diversification: Drivers and Impacts.»

⁵⁸ /[N._Gregory_Mankiw]_Principles_of_Microeconomics_(BookZZ.org).pdf, N. GREGORY MANKIW HARVARD UNIVERSITY 2008.

⁵⁹ Ф.Авдокушин; Теоретические основы экономической реформы в КНР. М.: Изд. ВЭПИ А/О «Росвузнаука», 1990. - 216 с

⁶⁰ Н. Котляров; Экономические отношения КНР с США. М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. - 351 с.

⁶¹ Михеев В. Глобализация экономики Китая / под ред. М.: Памятники исторической мысли, 2003. - 392 с.

The second group includes studies on problems of export promotion and foreign trade development in China, including researches by Ba Jin Sin⁶⁵, Fu Xai Hue Lin Ifu⁶⁶, Zhu X⁶⁷, Zang F⁶⁸.

The third group was included in theoretical and methodological basis of the work on the theoretical and practical problems related to the development of international trade, the role of the state in supporting economic development and export, in particular, classical developments studied by N.Sirajiddinov⁶⁹, B.Khodjaev⁷⁰, I.Mavlanov⁷¹, A.Isadjanov⁷², B.Islamov⁷³, S.Azam⁷⁴, S.Zakirova⁷⁵, N.Zufarova⁷⁶, L.Mingishov⁷⁷.

The connection of the research with scientific-research plans of higher education organization, where the dissertation was accomplished. The dissertation study was carried out in accordance with the scientific-research work of the University of world economy and Diplomacy on the topic “issues of innovative development of the national economy in the conditions of integration into the world economy”.

The purpose of the study is to reveal the mechanism of export promotion of People's Republic of China, as well as the strategy of state support of export in the

⁶² М.Александрова Экономическое взаимодействие регионов России и Китая в период реформ. М.: Изд. «Огни», 2005. - 262 с.

⁶³ Kumar U. (2010). The role of trade facilitation in Central Asia: A gravity model, Working Paper, № .628 . New York: Levy Economics Institute.

⁶⁴ Г.Ганшин:Экономическая реформа в Китае: эволюция и реальные плоды. М.: Восточная Литература РАН, 1997. - 207 с.

⁶⁵ Ба Цзинь Синь Формирования транснациональных корпораций с Китайским капиталом // Афтореферат Москва 2006

⁶⁶ Линь Ифу (林毅夫) Новая структурная экономика Пекинского университета 12/01/2018 新結構經濟學 (典藏版) 北京大學出版社 Лин Ифу (林毅夫) Понимание китайской экономики 01.10.2013 // Издатели: Times Publishing (紅色經濟 : 林毅夫中國經濟觀點)

⁶⁷ Zhu H., Euchner J. The Evolution of China's Innovation Capability // ResearchTechnology Management, – 2018. №61:3, P. 11–15. DOI: 10.1080/08956308.2018.1445385.

⁶⁸ Melaas A., Zhang F. National Innovation Systems in the United States and China. A Brief Review of the Literature. Tufts University. Medford, MA. 2016. 30 p

⁶⁹ Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация? <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>, Сиражиддинов Н. Проблемы повышения эффективности внешней торговли Узбекистана: теоретико-методологические аспекты. – Ташкент, УМЭД, 2004. -224 с.

⁷⁰ Ходжаев Б.А. Методологические аспекты обоснования экспортного потенциала как фактора эффективности внешнеэкономической деятельности – Халқаро муносабатлар . –Тошкент 2002.№3. -33-39 бет

⁷¹ Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия. – Москва: «Аспект Пресс», 2016, - 528 с. Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия Республики Узбекистан // Внешняя политика стран СНГ / Ред.—сост.

⁷² Исаджанов А. Внешнеэкономическая политика Китая в условиях глобализации. Халқаро муносабатлар. Т., 2009. - №1. – с 30-36

⁷³ Исламов Б. Осие мустақил давлатлари: трансформацияси ва жаҳон иқтисодиётига интеграция жараёнидаги қиёсий таҳлили: Дисс. Автореферат. И.ф.д. – Т., 2002 – 43 б.

⁷⁴ С.Аъзам. Trade and Environment: Do Spatial Effects Matter? <https://EconPapers.repec.org/RePEc:pra:mprapa:73113>, С.Аъзам. Совершенствование качества экспортируемых товаров в международной торговле. Российский внешнеэкономический вестник №1 – 2018. Ст.66-77.

⁷⁵ С.Закирова «Халқаро муносабатлар» Тошкент ЖИДУ 2006 (№224 сон) Ўзбекистон ва Хитой ШХТ доирасидаги иқтисодий интеграция 50-56 бетлар.

⁷⁶ Н.А.Зуфарова., Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо сиёсатини миллий иқтисодиёт барқарорлиги шароитида модернизациялаш. Диссертация. Тошкент 2012, 264 бет.

⁷⁷ Л.Мингишов Ўзбекистонда экспорт рақобатбардошлигини оширишни асосий йўналишлари монография Тошкент «Иқтисодиёт» 2019 й

Republic of Uzbekistan, based on the interests of further improvement of export promotion and expansion of foreign trade diversification.

Research objectives are follows:

to examine theoretical framework for increasing export competitiveness;

to study of the impact of world economy systems on export promotion processes in countries in stages;

to determine level of current export activity, growth and market share, export composition and geography diversification of the PRC;

to provide comparative analysis of trade facilitation processes of China and the Republic of Uzbekistan;

to determine market penetration and competitiveness of new exporters of the PRC;

to make proposals on increasing the export competitiveness of national manufacturers based on the Chinese experience;

to develop proposals on the main directions of further development of exports of exported products in the Republic of Uzbekistan, based on the experience of the People's Republic of China.

The object of the study is to examine the appropriate aspects of export promotion strategy in PRC to conditions of Uzbekistan.

The subject of the study has been scientifically studied the specific features of implementation of government incentives directions and strategies for export in China.

Research methods. Theoretical and practical study, observation, systematic analysis, relative comparison, correlation-regression, statistical and economic-mathematical methods were used in the dissertation work.

Scientific novelty of the study are as follows:

It is proved scientifically that need for a single electronic platform between the embassies of People's Republic of China and Republic of Uzbekistan to analyze the demand for daily goods, prices and supply to responsible organizations, including finding a buyer;

It is proved scientifically that implementation of the functions of "international marketer" in the embassies of Uzbekistan abroad has been introduced, and their functional tasks are constant analysis of the export potential of national products with a relative advantage in foreign markets, coordination of direct cooperation between foreign trade houses and manufacturers;

It is proved that applying practice of signing of the export credit agreement of the Bank of People's Republic of China (Exim Bank of China), as well as finding orders from abroad on the basis of the contract, issuing orders to national producers on credit basis, will promote national exporters in Uzbekistan;

it is justified that establishing a brokerage activity in the export promotion agencies, which provides the opportunity to export goods and raw materials directly to foreign markets.

Practical results of the research are as follows:

factors influencing the volume of exports of Uzbekistan are econometrically assessed;

it is proved that types of goods and specific industries that have led to a significant expansion of export markets in recent years, and the establishment of tax incentives for these industries, leading to the geographical diversification of exports;

it is provided that comparative analysis of trade facilitation activities between People's Republic of China and the Republic of Uzbekistan for 2017-2019;

practical suggestions are given to further improve the position of the Republic of Uzbekistan in "International Trade" on the basis of the World Bank's "Doing Business" data.

The reliability of research results. The reliability of the database used in the study is explained by the fact that it uses statistical data published in official publications and the results of tested monographs, conclusions, suggestions and recommendations are tested and the results are approved by the competent authorities.

Scientific and practical importance of dissertation research:

It is determined by the possibility of using it as a source in the implementation of special scientific research devoted to the study of the experience of export promotion in the PRC.

The practical significance of the research results is that the developed scientific proposal and practical recommendations to some extent serve to study the experience of the People's Republic of China in export promotion.

Implementation of research results. On the basis of the developed scientific results on improvement of directions of export stimulation in Uzbekistan:

The proposal to create a single electronic platform between the embassies of People's Republic of China and Republic of Uzbekistan to analyze the demand for daily goods, prices and supply to responsible organizations, including assistance in finding buyers, was implemented by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan and uzchinaexport.com platform has been launched. This proposal is aimed at improving the system of public services provided in paragraph 9 of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated 05.04.2018 No 5400, as well as strengthening the material and technical base of the Ministry of Foreign Affairs through the widespread use of modern information and communication technologies (Reference of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan dated June 19, 2021 No. 05-1/30826).

The proposal to implement functions of "international marketer" in the embassies of Uzbekistan abroad has been introduced, and their functional tasks include a constant analysis of the export potential of national products with a relative advantage in foreign markets, coordination of direct cooperation between foreign trade houses and manufacturers. This proposal introduces new approaches and methods to the activities of foreign institutions of the Republic of Uzbekistan,

aimed at expanding and diversifying exports of domestic products, works (services), investment, advanced technologies and attracting tourists to the country. was used to perform the tasks. (Reference of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan dated June 19, 2021 No. 05-1/30826).

Uztrade JSC under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan has experience in signing export credit agreements with the Exim Bank of China to support our national producers. The proposal to introduce the transfer mechanism in the country was implemented and included in the development program of the company “Uztrade” for 2020-2021 (reference of the joint-stock company “Uztrade” under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan dated October 23, 2019 No 01/06/908) . The above proposals were used to increase the volume of export activities of Uztrade JSC under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan.

In order to increase the volume of export activities and encourage local producers, Uztrade JSC under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan is constantly studying products that are relatively cheap on commodity exchanges and have a relative advantage in foreign countries, and directly sell them abroad. The proposal to establish brokerage activities of the joint-stock company, which provides an opportunity to export to the markets, was put into practice (reference of the joint-stock company Uztrade under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan dated October 23, 2019 No 01/06/908). The above proposals were used to increase the volume of export activities of Uztrade JSC under the Ministry of Foreign Trade of the Republic of Uzbekistan.

Approbation of research results. The results of this research have been discussed at 2 international and 2 national scientific conferences.

Publication of research results. The provisions of the work are reflected in 8 scientific published works, especially 5 scientific articles in national journals recommended by the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, 2 in Republican and 1 in prestigious foreign journals.

The structure of the dissertation consists of an introduction, three chapters, 8 paragraphs, conclusion, a bibliography. The content of the dissertation is 118 pages

MAIN PART OF DISSERTATION

Introduction of the dissertation (in the part of annotation of Ph.D. thesis) consist of the actuality and relevance of the research theme, the relevance of the research to the main priorities of the national science and technology development, the degree of the researched issue, the relevance of the dissertation theme to the research projects of the dissertation higher education organization, aim and tasks of the research, object and subject, methods, scientific novelty and practical results of the research, reliability of research results, the scientific and practical significance of the research results, their application, the approbation of research's results, the size and structure of the dissertation.

In the first chapter of the dissertation entitled “**scientific-theoretical bases of state support and improvement of exports**” theoretical bases of export promotion in world economy and evolutionary development stages of promotion, as well as the theoretical bases of export promotion in People's Republic of China, as well as the modern methodology were studied and scientific conclusions were made.

The first paragraph of the first chapter examines the classical and modern theories and views of export support by the state.

On the basis of the analysis, the period from 1945 year, that is, from the establishment of the World Trade Organization to the present day, based on the means and forms of promotion of export in the world economy by the state, was considered to be six stages.

Stages of World Economic evolution of export promotion

1.1.1-Table.

**table was formed by Author.*

The first stage was considered by the countries as the first stage of export support between 1945-1951 and this period was characterized by the establishment of the UN organization and the general agreement on tariffs and trade. During this period, countries were trying to use the unification principles of international trade.

The second stage was marked by the establishment of the European Iron and Steel Association, which included 1951-1957 years. For example, during this period, a group of countries that received separately conducted trade relations on the basis of separate tariffs on certain types of goods.

The third stage is characterized by the fact that as a result of the “oil crisis”, which covered 1958-1974 years, new areas of industry were formed in developed countries, as well as the support and forms of export by the state changed.

The fourth stage included 1975-1994 years, which was characterized by the fact that new industrialized countries developed and applied separate levers that support exports. For example, at the fourth stage, one of the countries that initiated a new stage of export support by the state was People’s Republic of China. In 1978-1994, a new stage of restructuring of the market economy began in PRC.

The fifth stage is characterized by the fact that the role of the World Trade Organization in the uniformity of the states’ export support policy is great, including the period from 1995 to 2009 year.

At the sixth stage, the situation of the PRC economy, in particular, the export promotion process, was studied in the case of the global financial economic crisis of 2009 (only the PRC economy), which included the period from 2009 to the present day.

At the same time, in the first chapter, a number of instruments and supports used by the states for the purpose of supporting exports were studied.

In the second chapter of the scientific work, the task of studying and analyzing the export support policy of People’s Republic of China based on the theoretical framework was laid down.

In the second **chapter** entitled “**Characteristics of state incentive system for exports in the experience of People’s Republic of China in the global environment**” of dissertation, an analysis of the main supports and directions of their application for the promotion of exports in People’s Republic of China, the state of the export support trend in PRC and influence of economic development of state in export were studied , besides, foreign trade was assessed using a gravity model and appropriate conclusions were drawn.

If we observe the 40-year foreign economic policy of PRC, we can observe that modern China often uses prohibitive or strict restrictions on imports when creating industrial clusters.

The analysis of the experience of state support for exports in People’s Republic of China made it possible to observe the directions in which the following main supports and methods of regulating and encouraging foreign trade were used. Including:

1. The specificity of tariff and non-tariff methods, China has made the most of the opportunity to change customs tariffs in solving the problem of developing foreign trade. Non-tariff regulation is usually divided into quantitative and covert protectionism as well as financial methods.

Quantitative restrictions (quality restrictions) include quotas, licensing, “voluntary” export restrictions, as well as bans on exports and imports. The most common form of quantitative restrictions is the tariff quota, in which 2 types of export quotas are applied in PRC: the first for all countries of the world and the second for individual countries. There are currently quotas on exports of live animal meat to Hong Kong and Macao.

2.The legal framework for China’s foreign economic activity lies in its complexity and breadth. For example, “in the process of accession to the WTO in 2001, more than 200 laws, about 700 decrees of the Council of State and 40,000 administrative documents were adopted”⁷⁸.

Along with the analysis of the experience of People’s Republic of China in supporting exports, it should be noted that the accession of China to the WTO in November 2001 was important and marked a new stage in the country’s international trade. According to the World Trade Organization, in the 10 years since China became a member of the organization in 2001, “602 protectionist inspections have been conducted against China, including 510 anti-dumping inspections, 43 antidote inspections, and 106 protection measures”. According to Chinese analysts, even after the above inspections, China is one of the world leaders in the number of trade barriers to exports⁷⁹.

3. The main organizations (subjects) created for the purpose of financial and organizational support of export have improved their functions and activities;

The main subjects of financial support for exports are Exim Bank of China and Bank of China. Both banks have the right to export and import loans. Lending of national exporters and foreign structures purchasing products of People’s Republic of China is defined as the main task of the above organizations.

The main task of the bank is to implement the policy of the Chinese government in the field of industrial development, foreign trade and finance through the support of the export of Chinese products, primarily machinery, equipment and other high-tech products and the development of state-owned relations in the field of international trade.

The bank is the only structure allowed by the Chinese state to carry out official support measures for developing countries, which will carry out its activities through two means:

- 1.“Granting preferential loans between states”.
- 2.“Granting preferential loans to importers through second state enterprises with guarantors”⁸⁰.

⁷⁸ Data from Official site of Ministry of finance of People’s Republic of China <http://gss.mof.gov.cn> date of access: 15.02.2019

⁷⁹ Аналитический обзор о мерах, принимаемых в Китае по защите внутреннего рынка и по поддержке национальных экспортеров // Сайт Министерства экономического развития Российской Федерации: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_market/cn_pract_access/ кирилган сана 15.02.2019

⁸⁰ Official site of Exim Bank of China <http://english.eximbank.gov.cn/Business/index.html#ourBusiness-xwy-1> date of access: 15.05.2019

4. Due to the economy of the territories of the country and its specific social, geographical features, individual types of Free Economic Zones are formed.

In PRC development of free economic zones serves directly to accelerate investment activities in the country, protect the domestic market and increase the competitiveness of the national product being created to support national exporters.

According to the research, year-to-year increase in the role of Free Economic Zones in the economic development of China is explained by:

- availability of customs duties and tax benefits for foreign investors operating in free economic zones;
- establishment of an effective mechanism for large-scale export of products created in free economic regions by organizing production on the basis of high foreign technology;
- ensuring the development of mutual harmony of simple and high-tech production processes;
- in achieving economic development in free economic zones, the consumption of material resources in scientific and technical processes and innovation in management are given wide opportunities for all-round independent innovations aimed at development.

As a result of the policy pursued by the state in PRC with a view to promoting exports, the dynamics of exports of Chinese goods and services has acquired the following appearance:

Dynamics of changes in exports of goods and services of China in 2006-2019⁸¹

2.1.1-Table.

Table was formed by author in accordance with data of UNCTADSTAT.

⁸¹ Data was formed by author on the basis of data from UNCTADSTAT. Date of access:16.03.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

Foreign investments included in various sectors and sectors of the economy, export of goods and services as a result of financial and organizational measures of the state increased by 2.6 times in 2019 compared to 2006. Also, the export of goods and services has diversified, new directions have emerged. Mechanical engineering and electronics products, household items, production technical works are in example.

Only, if we look at the dynamics of the change in the export of goods in 2006-2019 years, it can be noted that in 2009 Chinese exports of goods fell by 16 percent compared to 2008.

Dynamics of changes in exports of goods and services of China in 2006-2019⁸²

2.1.2-table

Table was formed by author in accordance with data of UNCTADSTAT.

The main reason for this is due to the fact that China's largest trading partner is also associated with a decrease in the volume of trade in PRC as a result of the financial crisis in the US, but in 2010 this figure sharply increased by 31.3 percent, due to which Chinese tokens occupied new markets (including the markets of Central Asia, Central and South America). But, in 2011-2016, there was another decline in the volume of Chinese goods exports, which was the result of a policy aimed at increasing the value of the Chinese RMB. A similar situation was observed in the dynamics of Chinese export services.

It should be noted that the changes in the dynamics of the goods expositions also affected the volume of high-tech goods expositions. But the noteworthy aspect was the fall in exports of high-tech goods by 5.6 percent in 2019 compared to the same period of 2006. This is due to the increase in the share of raw materials and semi-factory products in the composition of export goods.

⁸² Data was formed by author on the basis of data from UNCTADSTAT. Date of access:16.03.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

Principles of change in the share of high-tech goods in the structure of Export goods in 2006-2019⁸³

2.1.3-table.

Table was formed by author in accordance with data of UNCTADSTAT.

Analysis of the situation of the export support trend in the PRC indicates that Foreign Trade Balance had a negative balance until the beginning of the 90-ies of XX century. The main reason for this is explained by the fact that in the early stages of reforms, technological imports were the only source of the formation of the national economy.

Dynamics of foreign trade in China in 1978-2018⁸⁴

2.2.1-table.

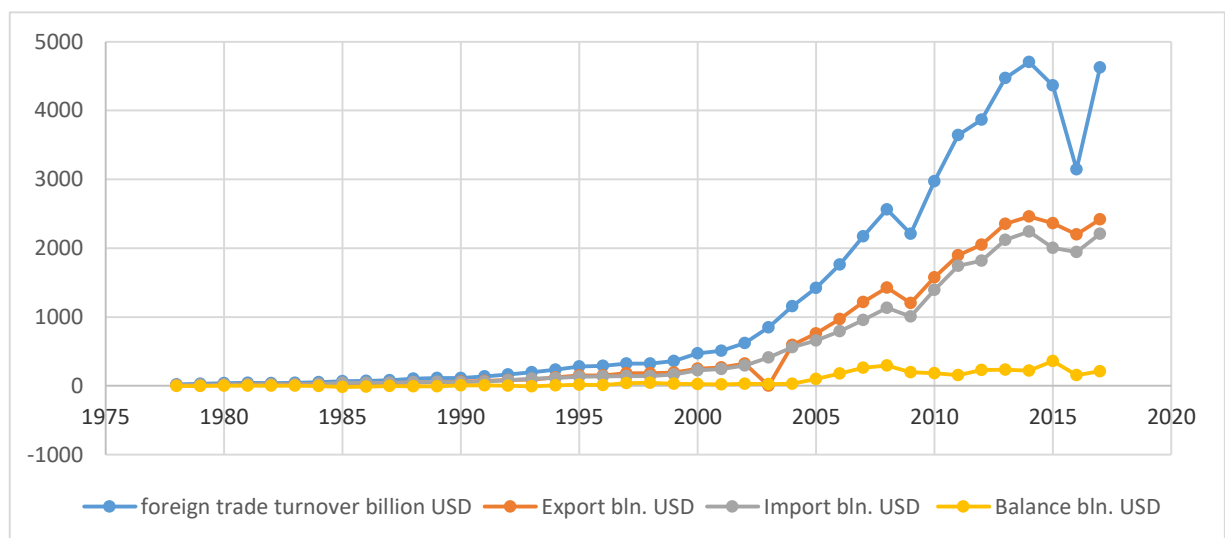

Table was formed by author in accordance with data of World Bank.

⁸³Data was formed by author on the basis of data from UNCTADSTAT. Date of access:16.03.2020 <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

⁸⁴ It was counted by author on the basis of data from World Bank <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=CN&view=chart>

The active economic policy (in the field of foreign trade) implemented by PRC in overcoming economic crisis allowed to change the downward trend of the country's exports and imports at the end of 2009 and by 2012 foreign trade was actively restored.

During the Reform years, composition of exports has changed significantly. In exports, the share of raw materials and its primary processed products decreased, and the share of finished industrial products increased significantly. This figure is around 50% in 1980 year, reached 95% by 2012 year.

Our analysis showed that the decrease in relative indicators is due to the difference between the dynamics of the absolute growth of individual product groups in exports. If the volume of Chinese export increased by 7.1 times in 2011, export rose 9.5 times in machinery, equipment and vehicles, 9 times in non-ferrous metals, 4.7 times in traditional exports (textiles, textiles and footwear and others).

The results of our observations showed that in the Chinese economy and foreign trade, long-term positive trends that determine the direction of development of the Chinese economy were noted. In particular, if we look at the structure of Chinese exports, the growth trend of machinery and equipment exports in 2016 compared to 2017 was observed, the total export content increased from 50.52% to 59,15%. It is also one of the growing fields of chemical and food products export.

Over the last decade, globalisation of economic processes has continued and the volume of international trade is growing at a rapid pace. According to the gravitational model of foreign trade – two large countries are trading more than two small countries. In addition, trade between the two close countries is more intensive than in the two countries, which are located relatively far away. One of the most popular econometric models (external requirements), which characterizes the essence of a number of classical trades and tries to determine this factors, is the gravitational model. Literature analysis has shown that low cost of transactional spending on foreign trade, logistics efficiency and infrastructure is an important factor affecting trade facilitation between countries. At the same time, GDP of the countries has a direct impact on mutual trade relations. In our study, in order to assess the flow of sales (export-import) of two-sided finished products of 230 countries, the following important affecting factors were distinguished and the model of gravity was drawn up:

- the size of the exporter country's GDP, (with purchasing power parity, in US dollars);
- the size of the importer country's GDP, (with purchasing power parity, in US dollars);
- the distance between the exporter and the importer country (in the measure of km.);
- index of logistics activities (as part of this index, the indices of infrastructure and customs efficiency are taken into account);
- time and financial costs for export;

- subordination in colonial terms of countries, such variables as the total border is included (if it exists, it equals to 1, if there is no, it equals to 0).

In our study, the method of small squares (multivariate regression equation) was used in assessing the mutual trade flow of countries. In turn, the mutual trade of countries (export-import) – has been studied as a correlated variable. The number of our observations on the mutual trade pairs of 230 countries amounted to 464767 units.

The above factors were considered as independent variables of the function.

In this regression evaluation, the official data of the World Bank regarding “UNCTAD Stat data, macroeconomic indicators of countries and Logistics performance index” on mutual trade of countries were used for 2018-2019 years.

The results of the conducted study are as follows:

Method:	I	II	III	IV	V
Subject variable:	Export of I country to country J				
GDP of country i (Log)	0.1840 (0.0000)***	0.7615 (0.0000)***	0.1210 (0.0000)***	0.1188 (0.0000)***	0.1148 (0.0000)***
GDP of country j (Log)	0.1991 (0.0000)***	0.1992 (0.0000)***	0.1840 (0.0000)***	0.1655 (0.0000)***	0.1623 (0.0000)***
Distance between countries (log)	-0.1058 (0.0000)***	-0.0938 (0.0000)***	-0.3776 (0.0000)***	-0.4007 (0.0000)***	-0.3969 (0.0000)***
Existence of common borders (log)	4.8512 (0.0000)***	4.9824 (0.0000)***	1.5123 (0.0000)***	1.3797 (0.0000)***	1.2637 (0.0000)***
Existence of common language (log)	2.1534 (0.0000)***	2.2153 (0.0000)***	1.2816 (0.0000)***	1.1654 (0.0000)***	1.1732 (0.0000)***
Constanta	-1.9337 (0.0000)***	-1.8065 (0.0000)***	0.9921 (0.0097)**	0.6705 (0.0739)	0.5914 (0.1182)
Quality of logistics in state (log)	-	-	1.7225 (0.0000)***	1.5588 (0.0000)***	1.5279 (0.0000)***
Quality of logistics in country j (log)	-	-	1.8100 (0.0000)***	1.6134 (0.0000)***	1.7726 (0.0000)***
Time of exporting in country i (documentation, hours) (log)	-	-	-0.4833 (0.0000)***	-0.4526 (0.0000)***	-0.4299 (0.0000)***
Time of exporting in country j (documentation, hours) (log)	-	-	0.5755 (0.0000)***	-0.5576 (0.0000)***	-0.5449 (0.0000)***
Gross domestic fund in country i in US dollars (log)	-	-	-	-	0.0293 (0.0000)***
Gross domestic fund in country j in US dollars (log)	-	-	-	-	0.0646 (0.0000)***
R^2	0.308	0.345	0.417	0.435	0.485
Number of observations	464767	464767	464767	464767	464767

According to the results of the evaluation, as determined in the models of gravity, the volume of GDP of countries has a strong correlation with high foreign trade efficiency. It was also observed that the distance between partner countries increased by 10 percent, leading to a decrease in exports by 3,9 percent. In the exporting countries, it was observed that the 10-hour increase in the time it takes to formalize the documents would lead to a decrease in exports by 4,2 percent, and in the importing countries by 5,4 percent.

Also, in the growth of mutual trade, the presence of a common border and the presence of a common language have an important positive effect (the results of the evaluation are presented in detail in the table).

In the third chapter of the dissertation entitled **“Prospects for developing system of state promotion of export in the Republic of Uzbekistan”**, a relative analysis of system of state promotion of export in the Republic of Uzbekistan and People’s Republic of China, the main problems in developing system of support for the export of Uzbekistan, possibilities of using the experience of People’s Republic of China in developing system of state promotion of export in the Republic of Uzbekistan has been researched, targeted proposals and recommendations have been developed.

As we have seen in the chapters above, any country that supports exports can not be a country that is export oriented either. We can say that China’s export policy is an export-oriented policy. In particular, each branch and sector of the economy serves for export and even economic indicators are tied to the volume of exports. In particular, decline in export growth indicators in 15 percentages, inflation, unemployment rate, impact on economic growth indicators, practical experience have found evidence in our analysis.

Due to the purpose of the work, the export system of the two countries, export geography, tariff and non-tariff methods, types of regulation of foreign economic activity, forms of their application, conditions created for export, the process of increasing the number of organizations established for the purpose of financial and organizational support of exports and improving their functions were analyzed. According to the results of the analysis, in the export system of Uzbekistan there are mainly 6 types of products, in China this figure is 19 types. Energy sources and petroleum products (14.2 %) are considered the priority direction in the structure of Uzbekistan’s exports, while machinery and equipment (59.15%) is the leader in the Chinese export system. The results of the analysis showed that China accounts for the main share of finished products in the structure of exports. The main share of Uzbekistan’s exports falls on fossil resources and semi-finished products. There are positions such as chemical products, ferrous and non-ferrous metals, food products, which are common to both countries’ export. The analysis of the geography of exports of both countries shows the following:

Comparative analysis of the geography of exports of Uzbekistan and China in 2019*

3.2.1-table

№	Export geography of Uzbekistan	Partner country's share in export%	№	Export geography of China	Partner country's share in export%
13.	China	16,0 %	13.	The USA	19 %
14.	Russian Federation	15,5 %	14.	Japan	6,06 %
15.	Kazakhstan	7,8 %	15.	Hong Kong	12,3%
16.	Turkey	6,2 %	16.	Republic of Korea	4,5 %
17.	Afghanistan	4,3 %	17.	Taiwan	1,9 %
18.	Iran	1,9 %	18.	Germany	3,1 %
19.	Tajikistan	1,3 %	19.	Australia	1,8 %
20.	Kyrgyzstan	1,3 %	20.	Vietnam	3,09 %
21.	France	1,0 %	21.	Malaysia	1,8 %
22.	Republic of Korea	0,9 %	22.	Brazil	1,28 %
23.	Ukraine	0,8 %	23.	India	3 %
24.	Latvia	0,6 %	24.	Russian Federation	1,86 %

*Table was formed by author

During 1991-2020 Uzbekistan has been engaged in geographic and structural research. In particular, the balance of foreign trade turnover in January-December 2017 amounted to 945.5 million US dollars. The trade turnover with the CIS countries amounted to 809.5 million US dollars. Trade turnover with other countries amounted to 136.0 million US dollars. Analyzing the turnover of foreign trade between the CIS countries, Russia, Kazakhstan, Ukraine, Kyrgyzstan and Tajikistan were the main partners, their share in the total foreign trade turnover was 28.7 per cent, among other countries China, Turkey, Korea, Germany, Afghanistan, Brazil, India, Iran, Latvia, Lithuania, France, USA, Italy and their share was 41.6 per cent.

Despite the fact that the above positive indicators have been observed as a result of state support in our country, we can still see that there are problems in the development of the export support system of Uzbekistan. Including:

- support of export activities of individual enterprises;
- public procurement at the export is one of the main problems;
- buyrocratic barriers are preserved in the export.
- the length (complexity) of the export process.

A special analysis of these listed problems will help to gain a deeper understanding of its meaning.

According to the latest rating of the World Bank "Doing business" Uzbekistan occupies 69th place, 8th place on the formalization of the enterprise, 22nd place on ensuring the implementation of contracts, 36th place on connection to electricity networks, 72nd place on registration of private property, 67th place on obtaining a loan, 37th place on protection of investor rights among the first hundred countries. We can see that the overall rating of our country in terms of business

performance increased by 13 places, but the decline in international trade performance by 3 points was recorded. Linking this to our views above, we can see that the decline in the share of small business and private entrepreneurship in the export of goods and services has changed in the right way, as well as in the reverse way, the share of goods and services in imports.

Indicators of doing business in Uzbekistan “Doing business ranking for 2016-2019”⁸⁵.

3.2.2-table

Directions	Doing business ranking in 2016	Doing business ranking in 2017	Doing business ranking in 2018	Doing business ranking in 2019
Formalization of the enterprise	23	25	11	8
Obtaining a building permit	147	147	135	132
Connection to electrical networks	78	83	27	36
registration of private property	81	75	73	72
Getting a loan	42	44	55	67
Investor rights protection	78	70	62	37
Tax and taxation	139	138	78	69
International trade	166	165	168	152
Ensuring the implementation of contracts	37	38	39	22
Allowance to non-payment inadequacy	72	77	87	100

***table was formed by author**

As noted in the table, the time for export to Uzbekistan is 112 hours under border and Customs Control while 28 hours in Europe and Central Asia. The time spent on exports, that is, the registration of documents, is 174 hours in Uzbekistan, while 27.9 hours in Europe and Central Asia. So, the amount of time spent on formalization is one of the main problems. In the border and customs control, there are cases when the long stay of goods and goods also affects their quality.

⁸⁵ World Bank «Doing business». Date of access: 29.09.2019
<http://russianbusiness.org/data/exploresconomies/uzbekistan/#grading-asross-borders>

Time consumption and cost of international trade⁸⁶

3.2.3-Table

Indicators	Uzbekistan (2017)	Uzbekistan (2018)	Uzbekistan (2019)	Europe and Central Asia (2017)	Europe and Central Asia (2018)	Europe and Central Asia (2019)
Time for export: border and Customs Control (hours)	112	112	112	28	28	22,1
Export price limit and customs control (USD)	278	278	278	195	191,4	157,5
Time for export: drawing up documents (hours)	174	174	96	27	27,9	24,3
Export price: drawing up documents (hours)	292	292	292	111	113,8	97,9
Time to import: border and Customs Control (hours)	111	111	111	26	25,9	21,1
Import price limit and customs control (USD)	278	278	278	202	185,1	162,3
Time to import: drawing up documents (hours)	174	174	174	26	27,3	24,7
Import price: drawing documents (hours)	292	292	292	91	94,7	93,9

**Table was formed by author*

Although the time spent on imports in Uzbekistan is relatively reduced by the requirements of the regime, the fact that import tariff rates are 10-70 per cent also creates an opportunity for the preservation of notarized restrictions along with tariff rates.

It also explains the high cost of exports and imports with the high cost of transportation infrastructure in the country. If the country's lack of access to the waterway is one side of this problem, the fact that the highways do not meet the world standards, the high cost of rail transportation and the inability of international airports to operate at full capacity are the second side of the problem.

Looking at the Chinese experience, the export activities of a particular region or network and sectors are supported by the state. The implementation of such a system by the state provides an opportunity for the establishment of targeted export sectors and occupies an important place in the competition. This method of state support for exports is also widely used in the US experience. Due to the consumption of the population and the demand of the domestic market, an opportunity is created for the expositions of products and services. In our country, on the contrary, individual enterprises and their activities are provided with benefits for export. According to leading economist scientist N.Sirajiddinov's theory, such a method is "more import-oriented policy, and the products produced by the supported enterprises are more oriented to the domestic market"⁸⁷. In this case, the competitiveness of the products is low, the innovation activity of enterprises develops slowly, and monopoly prices are formed.

⁸⁶ World Bank «Doing business». Date of access: 29.09.2019 <http://russianbusiness.org/data/exploreconomies/uzbekistan/#grading-asross-borders>

⁸⁷ Н.Сиражиддинов «Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация?»: Date of access 18.12.2018 <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>

The implementation of the policy of export promotion implies the greater use of indirect methods of state regulation, the policy of substitution of imports is based on direct (administrative) methods of state regulation (currency control, import quotas, administrative distribution of financial and material resources, etc.).

In the implementation of export-oriented policies, local firms sell their products to the world market, where they face fierce competition both in terms of product prices and in terms of quality. This forces them to constantly improve production, reduce costs and improve product quality.

Implementation of import substitution policy further protectionism in the future. In particular, plans to accelerate the industry will lead to a sharp increase in the demand for foreign currency, with high inflation in view of low or negative growth rates of exports and the fall in foreign currency.

Implementation of the import substitution policy reduces the competitiveness of domestic commodities in the global market.”This can happen either as a result of an increase in the cost of production of exported goods (as a result of the restriction of imports and, thus, an increase in the price of imported goods used in the production of exported goods), or as a result of an increase in demand”⁸⁸.

In addition, export credits are allocated in our country by international banks and export-import banks of foreign countries. As a result of the establishment of the Export-Import Bank in our country, the process of obtaining export-import loans is accelerated, there is an opportunity to reduce the interest rate of export-import loans. The Export-Import Bank not only regulates the system of export and import lending, but also performs the function of insurance of export, import loans.

CONCLUSIONS

The scientific and theoretical basis of state support for exports and promotion of foreign trade was studied and scientifically based by economist scientists. At the same time, as noted in the above chapters, they differ from the theoretical and methodological framework of the state policy aimed at supporting the country’s exports. Including:

- geographic location of the country;
- political situation in the country;
- the role of country in regional and international economic integration and its participation in international trade and economic organizations;
- factors such as quality of goods and services produced in the country and compliance with international standards are also important in the development of exports.

China’s export promotion experience is considered to be the most effective way and policy in the world economy. But there is no possibility to apply this experience directly in our country. The main reason for this is the difference

⁸⁸ Н.Сиражидинов «Внешнеторговая стратегия: импортозамещение или экспортная ориентация?»: Date of access 18.12.2018 <https://www.gazeta.uz/ru/2018/03/24/strategy/>

between the political system of the two countries, the geographical location and other direct and indirect factors affecting the volume of exports. In accordance with the experience of People's Republic of China, we offer the following areas of improvement of export activities in Uzbekistan on the basis of analysis and results:

1. To focus the activities of one of the banks in the Republic of Uzbekistan on direct export. The establishment of such a bank creates the following opportunities for an increase in the volume of exports in the country:

- ability of local producers (exporters) to obtain loans for export and import at low interest;

- development of export credit insurance system;

- the opportunity to purchase equipment and raw materials from abroad on the basis of proposals of local exporters. For example, foreign banks that provide export-import loans to Uzbekistan are obliged to obtain the technique or raw material from the state of the bank that provides the loan, but the establishment of the Export-Import Bank in our country allows to buy spiritually new modern techniques and quality raw materials, depending on the demand and financial capacity of the exporter.

2. Reduction of export on the basis of State Procurement. In particular, reducing the public procurement of fruit and vegetable products, encouraging the implementation through private export companies or directly.

3. In order to support our national producers proposal on implementing the experience of Export-Import Bank of China in signing an export loan agreement to find orders from abroad and on the basis of the contract to implement them on the basis of credit to national producers on the basis of the requirements of that state has been offered.

4. To create a single electronic platform among the embassies of the Republic of Uzbekistan and foreign countries for daily trading needs, price analysis and presenting to responsible organizations, including assistance in finding buyers.

5. Implementation of the position of “international marketer” at the embassies of Uzbekistan in foreign countries and to determine their tasks as following - continuous analysis of the export potential of national products having relative advantages in foreign markets to their functional functions, coordination of direct cooperation between the foreign trade houses and manufacturers of the Republic of Uzbekistan.

6. Improving the activities of logistics centers whose activities in the country are slowed down. As a result of the increase in the quality and types of logistics services, it is possible to reduce the cost of transport and other storage and packaging services.

7. In order to support exports, the brokerage activities are carried out on commodity-raw materials exchanges, which are relatively inexpensive and constantly study the products that have a relative advantage in foreign countries, as well as provide the opportunity to export them directly to foreign markets.

8. It is important to improve the activities of Free Economic Zones. Today, despite the fact that more than 20 FEZs operate in our country, we can not say that none of them has a high level of export activity. This is due to the fact that the infrastructure situation in the FEZs is unsatisfactory and in order to improve this process in the FEZs, we suggest the following:

- Improvement of logistics system in FEZs. For example, the development of automobile logistics in Angren FEZ, the organization of the International Airport, the improvement of railway transport in Navoi FEZ and others.

- Organization of activities of FEZs on the basis of clusters. Organization of secondary production of canned products and food products in agricultural regions, production of agricultural machinery in the same region, placing chemical fertilizer production in the same place, etc.

9. Refusal of the system of subsidizing imported tokens, which is applied to some enterprises in the country. The solution of this problem, which hinders the development of healthy competition in the country, will give an opportunity to restore the export-oriented economy. To do this, it is necessary, first of all, to establish the support of export activities of brokers, and not individual enterprises. This is done using non-traditional methods and is used in cases where the share of local raw materials in the finished product is at least 70 percent.

The effective implementation of the above proposals depends on the size of the state budget, the opportunities for proper and effective use of national wealth, as well as its role and share in the international division of labor.

The development of exports in the Republic of Uzbekistan provides an opportunity for the formation of new branches of production in the country's economy, an increase in its share in the international division of labor, the development of international industrial cooperation and integration.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.11/30.12.2019.Tar/Yu/I/S/24.01 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ УНИВЕРСИТЕТЕ
МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ДИПЛОМАТИИ
УНИВЕРСИТЕТ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ДИПЛОМАТИИ**

ИНОГАМОВ САРВАР НИГМАТУЛЛАЕВИЧ

**ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА ПРОДВИЖЕНИЯ
ЭКСПОРТА КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В
РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

08.00.09. – «Мировая экономика»

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PHD) ПО
ЭКОНОМИЧЕСКИМ НАУКАМ**

ТАШКЕНТ – 2021

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за B2019.4.PhD/Iqt1170.

Диссертация выполнена в Университете мировой экономики и дипломатии.

Автореферат диссертации на трёх языках (узбекский, русский, английский) размещён на веб-странице Научного совета (www.uzhistory.uz) и на Информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:

Хаджаев Бахожир Асадуллаевич
доктор экономических наук, профессор

Официальные оппоненты:
Зоҳидулло Иномходжаевич

Шарифходжаев Шавкат Акилович
доктор экономических наук, профессор

Салихов Жасур Шавкатович
кандидат экономических наук, доцент

Ведущая организация

Ташкентский государственный университет
востоковедения

Защита диссертации состоится «__» _____ 2021 г. в ____ часов на заседании Научного совета DSc.11/30.12.2019.Tag/Yu/I/S/24.01 при Университете мировой экономики и дипломатии МИД Республики Узбекистан (Адрес: 100077, г. Ташкент, проспект Мустақиллик, 54. Тел.: (+99871) 267-67-69. Факс: (+99871) 267-09-00, e-mail: rectorat@uwed.uz)

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Университета мировой экономики и дипломатии (зарегистрирована за №). (Адрес: 100077, г. Ташкент, проспект Мустақиллик, 54). Тел.: (+99871) 267-67-69. Факс: (+99871) 267-09-00.

Автореферат диссертации разослан «__» _____ 2021 года

(реестр протокола рассылки № __ от «__» _____ 2021 года)

И.А. Хамедов
председатель Научного совета по
присуждению ученых степеней,
доктор юридических наук, профессор

О.А. Юсуфжанов
секретарь Научного совета по
присуждению ученых степеней, кандидат юридических наук

А.А.Исажанов
председатель научного семинара
при Научном совете по присуждению
ученых степеней, доктор экономических наук., профессор

ВВЕДЕНИЕ

Целью исследования является раскрытие механизма продвижения экспорта Китайской Народной Республики, а также стратегии государственной поддержки экспорта в Республике Узбекистан, исходя из интересов дальнейшего совершенствования продвижения экспорта и расширения внешней торговли.

Задачи исследования:

изучить теоретические основы повышения конкурентоспособности экспорта;

поэтапно изучить влияние систем мировой экономики на процессы продвижения экспорта в странах;

определение уровня текущей экспортной активности, роста и доли рынка, структуры экспорта и географической диверсификации КНР;

провести сравнительный анализ процессов упрощения процедур торговли Китая и Республики Узбекистан;

определение степени проникновения на рынок и конкурентоспособности новых экспортеров КНР;

вносить предложения по повышению экспортной конкурентоспособности отечественных производителей на основе китайского опыта;

разработать предложения по основным направлениям дальнейшего развития экспортной деятельности в Республике Узбекистан, основываясь на опыте Китайской Народной Республики.

Объект исследования является изучение соответствующих аспектов стратегии продвижения экспорта в КНР в условиях Узбекистана.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

Научно доказана необходимость создания единой электронной платформы между посольствами Китайской Народной Республики и Республики Узбекистан для анализа спроса на товары повседневного спроса, цен и поставок ответственным организациям, включая поиск покупателя;

Научно доказано, что внедрена реализация функций “международного маркетолога” в посольствах Узбекистана за рубежом, и их функциональными задачами являются постоянный анализ экспортного потенциала национальной продукции с относительным преимуществом на внешних рынках, координация прямого сотрудничества между внешнеторговыми домами и производителями;

Доказано, что применение практики подписания экспортно-кредитного соглашения Банка Китайской Народной Республики (эксим Банк Китая), а также поиск заказов из-за рубежа на основе контракта, выдача заказов национальным производителям на кредитной основе, будет способствовать продвижению национальных экспортеров в Узбекистане;

обосновано создание брокерской деятельности в агентствах по продвижению экспорта, которая предоставляет возможность экспортировать товары и сырье непосредственно на внешние рынки.

Внедрение результатов исследований. На основе разработанных научных результатов по совершенствованию направлений стимулирования экспорта в Узбекистане:

Предложение о создании единой электронной платформы между посольствами Китайской Народной Республики и Республики Узбекистан для анализа спроса на товары повседневного потребления, цен и поставок ответственным организациям, включая помощь в поиске покупателей, было реализовано Министерством иностранных дел Республики Узбекистан а также была запущена платформа «uzchinaexport.com». Данное предложение направлено на совершенствование системы государственных услуг, предусмотренных пунктом 9 Указа Президента Республики Узбекистан от 05.04.2018г. № 5400, а также укрепление материально-технической базы Министерства иностранных дел путем широкого использования современных информационно-коммуникационных технологий (Справка Министерства иностранных дел Республики Узбекистан от 19 июня 2021 года № 05-1/30826).

Было внесено предложение о внедрении функций «международного маркетолога» в посольствах Узбекистана за рубежом, и в их функциональные задачи входит постоянный анализ экспортного потенциала национальной продукции с относительным преимуществом на внешних рынках, координация прямого сотрудничества между внешнеторговыми домами и производителями. Данное предложение вводит новые подходы и методы в деятельность зарубежных учреждений Республики Узбекистан, направленные на расширение и диверсификацию экспорта отечественной продукции, работ (услуг), инвестиций, передовых технологий и привлечение туристов в страну. использовался для выполнения поставленных задач. (Справка Министерства иностранных дел Республики Узбекистан от 19 июня 2021 года № 05-1/30826).

АО «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан имеет опыт подписания экспортных кредитных соглашений с Эксим Банком Китая для поддержки наших национальных производителей. Предложение о внедрении трансфертного механизма в стране было реализовано и включено в программу развития компании «Узтрейд» на 2020-2021 годы (Справка акционерного общества «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан от 23 октября 2019 года № 01/06/908). Вышеуказанные предложения были использованы для увеличения объемов экспортной деятельности АО «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан.

В целях увеличения объемов экспортной деятельности и стимулирования местных производителей АО «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан постоянно изучает товары, которые относительно дешевы на товарных биржах и имеют относительное преимущество в зарубежных странах, и напрямую продает их за рубеж. Предложение о налаживании брокерской деятельности акционерного

общества, предоставляющего возможность экспорта на рынки, было реализовано на практике (Справка акционерного общества «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан от 23 октября 2019 года № 01/06/908). Вышеуказанные предложения были использованы для увеличения объемов экспортной деятельности АО «Узтрейд» при Министерстве внешней торговли Республики Узбекистан.

Структура диссертации состоит из введения, трех глав, 8 параграфов, заключения, библиографии. Содержание диссертации составляет 118 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
THE LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; Part I)

1. Inogamov S.N Chinese Experience of Regulating and Encouraging Foreign Trade// International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Volume 5 Issue 6, September-October 2021 Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470

2. Иногамов С.Н. Хитой Халқ Республикасининг Экспортни рағбатлантириш тажрибасини Ўзбекистонда қўллаш имкониятлари (Монография) // УДК. 339.9 (510+571.1) ЖИДУ,-155 бет. Тошкент 2020 й. (08.00.09)

3. Inogamov S.N OPPORTUNITIES FOR THE APPLYING EXPORT PROMOTION EXPERIENCE OF THE PEOPLE’S REPUBLIC OF CHINA IN UZBEKISTAN// Global Scientific Journal GSJ: Volume 8, Issue 3, March 2020, Online: ISSN 2320-9186 www.globalscientificjournal.com GSJ: Volume 8, Issue 3, March 2020 ISSN 2320-9186. (08.00.09.№8)

4. Inogamov S.N Export promotion in the economic policies of foreign countries // Theory and practice of scientific research. II Международная научно-практическая конференция. – М.: Издательство «Олимп», Москва 2019. ISBN 978-5-6042141-7-6. -С.31-32 (08.00.09.№2)

5. Иногамов С.Н. «Ипак йўли иқтисодий белбоғи» лойихаси ва унинг иқтисодий аҳамияти. // Мамлакатда инвестицион муҳитни такомиллаштириш «Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг асосий омили» мавзусидаги илмий амалий анжуман материаллари тўплами 22.11.2018 й. Тошкент 2018. -Б 277-282 (08.00.09.№1)

6. Иногамов С.Н. Жаҳон хўжалигида ишлаб чиқаришнинг минтақавий таракқиёти ва халқаро савдо истикболлари (Осиё – тинч океани минтақаси мамлакатлари мисолида) //»Халқаро муносабатлар» Тошкент, 2015. – №4 -Б. 86-92. (08.00.09.№4)

7. Иногамов С.Н. Хитой Халқ Республикаси минтақаларида экспорт сиёсатини ривожлантиришни асосий омиллари. Миллий иқтисодиётни модернизациялаш: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ мавзусидаги Республика илмий-назарий конференция материаллари тўплами. Тошкент 2015 й -Б116-118 (08.00.09.)

8. Иногамов С.Н. Жаҳон хўжалигида ишлаб чиқаришнинг минтақавий таракқиёти ва халқаро савдо истикболлари (шимоли-шарқий осие мамлакатлари мисолида)(монография) // УДК. 338.339.5 (100+1-925.8/9) ЖИДУ, Тошкент 2013 й.-103 бет. (08.00.09.)

9. Иногамов С.Н. Ўзбекистоннинг Осиё тинч океани минтақаси мамлакатларини халқаро ишлаб чиқариш ва савдодаги тажрибаларидан фойдаланиш имкониятлари. // XI Международной научно-практической интернет – конференции 20-21 феврал 2016 г., г.Переяслав – Хмельницкий,

Украина) Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации. (08.00.09.№11)

II бўлим (II часть; Part II)

10. Иногамов С.Н. KSENOFONTDAN FRIDMENGACHA // iqtisodiy talimotlar fani doirasida O'quv qollanma. – Toshkent 2020 й: JIDU,-155 бет. (08.00.00.)

11. Иногамов С.Н. Сиддиқова М. 丝绸之路经济带»项目和其经济性作用 // Мамлакатда инвестицион муҳитни такомиллаштириш «Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг асосий омили» мавзусидаги илмий амалий анжуман материаллари тўплами 2018 йил 22 ноябр.-Б300-304 (08.00.09.№2)

12. Иногамов С.Н. Бахрамова М. Особенности формирования инвестиционной политики как фактор развития конкурентоспособности в странах асеан. // ЖИДУ илмий тўплами йигирма биринчи жилд. Замонавий халқаро муносабатлар ва Ўзбекистон Республикаси тараққийтининг устивор йўналишлари мавзусидаги ёш олимлар мақолалар тўплами. -Б 202-206. (08.00.00.№21)

13. Иногамов С.Н. Жаҳон хўжалигида ишлаб чиқариш ва савдо тенденцияларининг асосий омиллари (Япония, Жанубий Корея ва ХХР мисолида) //»Халқаро муносабатлар» Тошкент, 2014. – №3 -Б.65-71. (08.00.09,№3).

14. Иногамов С.Н. Шимолий-Шарқий Осиё минтақаси мамлакатларида халқаро ишлаб чиқариш ва савдо ривожланишининг асосий омиллари. // ЖИДУ илмий тўплами ўн тўққизинчи жилд. «Халқаро иқтисодиёт ривожланишини таҳлили ва башорат қилишнинг услубий масалалари» Тошкент 2012. -Б71-75 (08.00.09.№19)